

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографски)

на

XV-то обикновено Народно събрание.

Втора редовна сесия.

XXIII заседание, петъкът, 1 мартъ 1913 г.

(Открито отъ прѣдседателя г. д-ръ С. Даневъ, въ 3 ч. слѣдъ пладне)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданието се отваря.

Моля г. секретаря да прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь А. Кипровъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Несторъ Абаджиевъ, Петъръ Бабаджановъ, Цанко Бакаловъ, Димитъръ х. Ваневъ, Марко Бошковъ, Димитъръ Бръчковъ, Ангелъ Вачовъ, д-ръ Георги Гаговъ, Стоянъ Георгиевъ, Георги Губидѣльниковъ, Стефанъ Гжбовъ, Тодоръ Даскаловъ, Василь Димчевъ, Добри Добревъ, Димитъръ Драгиевъ, д-ръ Димо Желѣзовъ, д-ръ Асѣнъ Златевъ, Никола Константиновъ, д-ръ Тодоръ Кръстевъ, Герго Лаковъ, Тодоръ Лунгаловъ, Димо Марковъ, Мехмедали Герей Месудовъ, Митю Милковъ, Димитъръ Нарлиевъ, Никола Начевъ, Георги Недковъ, Ахмедъ-бей х. Неджибъ-беевъ, Симеонъ Неновъ, Иванъ Печовъ, Стефанъ Пипевъ, Иванъ Поповъ, Тошо Поповъ, Василь Радоевъ, Иванъ Русевъ, Кирилъ Славовъ, Илия Стаматовъ, Василь Стаменовъ, Петъръ Станчевъ, Михаилъ Такевъ, Иванъ Таневъ, Боянъ Ханджиевъ, Мехмедъ х. Хасановъ, Борисъ Христовъ, Христо Цаневъ, Христо Черешаровъ и Юмеръ Юсуфовъ)

Прѣдседателъ: Отъ 213 народни прѣдставители отсъствуватъ 47. Значи имаме нужния кворумъ, за да се счита Събранието за правилно конституирано и да се пристъпи къмъ дневния редъ.

Съобщавамъ най-напрѣдъ, че прѣдседателството е разрѣшило отпущкъ на: никополския народенъ прѣдставителъ г. Георги Икономовъ — 3 дена, на хасковския г. Стефанъ Гжбовъ — 10 дена, на прѣславския г. Тодоръ Чочевъ — 10 дена, на пловдивския г. Петко Разсукановъ — 8 дена, на плѣвенския г. Пантелей Бурмовъ — 5 дена, на новопазарския г. Спиридонъ Рачевъ — 6 дена, на ломския г. Стефанъ Георгиевъ — 10 дена, на тутраканския г. Исма-

илъ х. Махмудовъ — 6 дена и на тутраканския г. Иванъ Еневъ — 6 дена.

Освѣнъ това, поискалъ е отпущкъ търновския народенъ прѣдставителъ г. Цанко Бакаловъ — 6 дена. Ползувалъ се е само съ 4 дена досега. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които сж съгласни да се разрѣши исканиятъ отъ г. Цанко Бакаловъ отпущкъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Прнема се.

Съобщавамъ на Народното събрание, че е поставило питане отъ търновския народенъ прѣдставителъ, г. К. Попкрѣстевъ, до г. министра на войната, съ слѣдующето съдържание: (Чете)

„Извѣстно ли е на г. министра, че мохамеданското население, което бѣ длѣжно да се яви въ редоветѣ на войската, е освободено; че съ настѣпване на пролѣтъта нуждитѣ на армията ни изискватъ подсигряването на добра реколта, за да може да се продължи войната безъ особенъ рискъ за производството; че сегашниятъ работенъ елементъ по селата е недостатъченъ да извърши пролѣтнитѣ посѣви, и не мисли ли г. министърътъ, че е необходимо свикването подъ знамената на всички мохамедани въ Българското царство на възраст отъ 20—30 г. включително, които да се разпрѣдѣлятъ по селата, имаци нужда отъ работници“.

Питането ще се съобщи на г. министра на войната, който ще даде отговора си въ слѣдующето заседание.

Второ питане до г. министра на войната прави г. Георги Шиваровъ: (Чете)

„Извѣстенъ ли е г. министърътъ на войната, че въ тиловия обозъ на армията има за колари старци отъ 60—70-годишна възраст, дѣца по на 14—15 години и болни хора отъ охтика, кила и др. болести, които изискватъ много лека работа и спокойствие;“

„Извѣстенъ ли е г. министърътъ, че е имало оплакване до околийскитѣ и окръжни реквизиционни комисии, до ешалоннитѣ началници, до тилового упра-

вление за изправление на тази неправда, но удовлетворение от никого.

„Не би ли се съгласил г. министърът, че не само въ интереса на дѣлото, но и въ интереса на въпрегнатия добитък по-добър щѣше да бѣде, да бѣха назначени войници-опѣлчители или отъ послужилитѣ младежи, и

„Най-сетѣ, макаръ и вече много късно, не мисли ли г. военниятъ министъръ да тури край на тази аномалия, като се тури и тукъ що-годѣ редъ?

„Моля г. министра да ни отговори“.

И това питане ще се изпрати на г. министра да даде отговоръ.

Пристапваме къмъ дневния редъ.

Първата точка е за нѣколко законопроекта на трето четене: а) за разрѣшение на Русенската градска община да сключи 300.000 л. заемъ; б) за разрѣшение на Шуменската градска община да сключи заемъ отъ 150.000 л., и в) за разрѣшение на Варненската, Добришката, Провадийската, Хасковската, Пловдивската, Орѣховската, Брациговската и Каварненската градски общини да сключатъ заеми.

Моля г. секретаря да прочете първия отъ тия законопроекта — за разрѣшение на Русенската градска община да сключи 300.000 л. заемъ.

Секретарь А. Кипровъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за разрѣшение на Русенската градска община да сключи 300.000 л. заемъ.

„Чл. 1. Разрѣшава се на Русенската градска община да сключи отъ Българската народна банка заемъ отъ 300.000 л., при слѣднитѣ условия: а) срокъ за изплащане 40 години; б) годишна лихва 7%, и в) за гаранция ще се заложатъ свободнитѣ общински приходи отъ заложенитѣ такива сръбцу шестмиллионния заемъ.

„Чл. 2. Срѣдствата отъ заема ще се употребятъ изключително за подпомагане сѣмействата на бѣднитѣ русенски граждани.

„Чл. 3. Общинскитѣ доходи, които се залагатъ сръбцу заема, ще се внасятъ направо въ Българската народна банка, която, като одържи нужната сума за лихви и погашения, остатъка ще внася въ общинската каса.

„Чл. 4. Сумата отъ заема ще се впише на приходъ и разходъ въ бюджета на Русенската община за 1913 г.“

Прѣседателъ: Ще се пристапи къмъ гласуване. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ на трето четене законопроекта за разрѣшение на Русенската градска община да сключи 300.000 л. заемъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Слѣдъ това имаме на трето четене законопроекта за разрѣшение на Шуменската градска община да сключи заемъ отъ 150.000 л.

Моля г. секретаря да го прочете

Секретарь А. Кипровъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за разрѣшение на Шуменската градска община да сключи заемъ отъ 150.000 л.

„Чл. 1. Разрѣшава се на Шуменската градска община да сключи отъ Българската народна банка заемъ отъ 150.000 л., при слѣднитѣ условия: а) срокъ за изплащане 15 години; б) годишна лихва 7%; в) за гаранция ще се заложатъ общинскитѣ приходи отъ кръвнината.

„Чл. 2. Срѣдствата отъ заема ще се употребятъ изключително: 100.000 л. за нуждитѣ на бѣднитѣ войнички и други сѣмейства въ Шуменъ и 50.000 л. за борба противъ разнитѣ епидемически болести.

„Чл. 3. Общинскитѣ доходи, които се залагатъ сръбцу заема, ще се внасятъ направо въ Българската народна банка, която, като удържи нужната сума за лихви и погашения, остатъка ще внася въ общинската каса.

„Чл. 4. Сумата отъ заема ще се впише на приходъ и разходъ въ бюджета на Шуменската община за 1913 г.“

Прѣседателъ: Ще се гласува. Конто г. г. народни прѣдставители приематъ на трето четене законопроекта за разрѣшение на Шуменската градска община да сключи заемъ отъ 150.000 л., да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Слѣдва третиятъ законопроектъ за разрѣшение на Варненската и др. общини да сключатъ заеми.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь А. Кипровъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за разрѣшение на Варненската, Добришката, Провадийската, Хасковската, Пловдивската, Орѣховската, Брациговската и Каварненската градски общини да сключатъ заеми.

„Чл. 1. Разрѣшава се на Варненската, Добришката, Провадийската, Хасковската, Пловдивската, Орѣховската, Брациговската и Каварненската градски общини да сключатъ заеми, въ размѣри и подъ условия, показани въ слѣднитѣ членове.

„Чл. 2. Варненската община. Заемътъ ще бѣде въ размѣръ 250.000 л. и ще се сключи отъ Българската народна банка, при условия: а) срокъ за изплащане 25 години, съ право, да може да бѣде изплатенъ и по-рано отъ тоя срокъ; б) годишна лихва 7%; в) за гаранция ще се заложатъ общинскитѣ приходи отъ общинската гора, сергийно право, общински връхнини, налогъ върху надписитѣ, налогъ върху велосипеди и пр., интизапъ, кринина и кантарина, върху публичнитѣ продажби, пждарщината, позволителни билети за строене, такси отъ прѣписи и пр. и такси отъ сметъта; г) срѣдствата отъ заема ще се употребятъ изключително за купуване храна и топливо прѣзъ настоящата зима на сѣмействата на бѣднитѣ варненски граждани, повикани подъ знамената, както и на други крайно бѣдни сѣмейства.

Чл. 3. Добришката община. Заемътъ ще бѣде въ размѣръ 60.000 л. и ще се сключи отъ Българската народна банка, при условия: а) срокъ за изплащане 5 години (по 12.000 л. годишно); б) годишна лихва 7%; в) за гаранция ще се заложатъ общинскитѣ приходи отъ беглика и данѣкъ сградитѣ, на сума 60.000 л.; г) срѣдствата отъ заема ще се употребятъ изключително за раздаване помощи на бѣднитѣ войнички и други сѣмейства въ Добричъ.

„Чл. 4. Провадийската община. Заемътъ ще бѣде въ размѣръ 30.000 л. и ще се сключи отъ Българската народна банка, при условия: а) срокъ за изплащане 15 години; б) годишна лихва 7%; в) за гаранция ще се заложатъ общинскитѣ приходи отъ „интизапъ“; г) срѣдствата отъ заема ще се употребятъ изключително за раздаване помощи на бѣднитѣ войнички сѣмейства въ Провадия.

„Чл. 5. Хасковската община. Заемътъ ще бѣде въ размѣръ 100.000 л. и ще се сключи отъ Българската народна банка, при условия: а) срокъ за изплащане 10 години, съ право, да може да бѣде изплатенъ и по-рано отъ тоя срокъ; б) годишна лихва 7%; в) гаранция, ако такава бѣде поискана, ще се заложатъ доходитѣ отъ кръвнината и бача; г) срѣд-

ствата отъ заема ще се употребяватъ изключително за раздаване помощи на беднитъ войнишки сѣмейства и на останалитъ неспособни за работа граждани въ Хасково.

„Чл. 6. Пловдивската община. Заемътъ ще бѣде въ размѣръ 250.000 л. и ще се склучи отъ Българската народна банка, при условия: а) срокъ за изплащане 15 години; б) годишна лихва 7%; в) за гаранция ще се заложатъ сѣщитъ общински приходи, заложени прѣзъ 1906 г. срѣщу седеммилионния заемъ; г) срѣдствата отъ заема ще се употребяватъ изключително за подпомагане беднитъ сѣмейства въ Пловдивъ.

„Чл. 7. Орѣховската община. Заемътъ ще бѣде въ размѣръ 25.000 л. и ще се склучи отъ Българската народна банка, при условия: а) срокъ за изплащане 5 години, съ право, да може да бѣде изплатенъ и по-рано отъ тоя срокъ; б) годишна лихва 7%; в) за гаранция ще се заложатъ 14.000 л. отъ общинскитъ приходи беглика и данѣкъ сградитъ, който билъ 34.000 л.; г) срѣдствата отъ заема да се употребяватъ изключително за нуждитъ на беднитъ войнишки и други сѣмейства въ Орѣхово.

„Чл. 8. Брациговската община. Заемътъ ще бѣде въ размѣръ 20.000 л. и ще се склучи отъ Българската земеделска банка, при условия: а) срокъ за изплащане 5 години; б) годишна лихва 7%; в) за гаранция ще се заложатъ приходитъ отъ общинскитъ врѣхцини, поземелния налогъ, данѣкъ сградитъ и беглика; г) срѣдствата отъ заема ще се употребяватъ изключително за нуждитъ на беднитъ сѣмейства въ Брацигово.

„Чл. 9. Каварненската община. Заемътъ ще бѣде въ размѣръ 15.000 л. и ще се склучи отъ Българската народна банка, при условия: а) срокъ за изплащане 20 години; б) годишна лихва 7%; в) за гаранция ще се заложатъ общинскитъ приходи отъ надписитъ и серийно право; г) срѣдствата отъ заема ще се употребяватъ изключително за нуждитъ на беднитъ сѣмейства въ Каварна.

„Чл. 10. Доходитъ, които се залагатъ срѣщу заемитъ, ще се внасятъ направо въ надлежнитъ банки, които, като удържатъ нужната сума за лихви и погашения, остатѣка ще прѣдадатъ на общинската каса.

„Чл. 11. Сумитъ отъ заемитъ ще се впишатъ на приходъ и разходъ въ бюджетитъ на надлежнитъ общини за 1913 г.“

Прѣдседателъ: Ще се пристѣпни къмъ гласуване. Моля г. г. народнитъ прѣдставители, които приематъ на трето четене докладвания законопроектъ за разрѣшение на Варненската, Добричката, Провадийската, Хасковската, Пловдивската, Орѣховската, Брациговската и Каварненската градски общини да сключатъ заемъ, да си вдигнатъ рѣката. (Болшинство) Приема се.

Съ това се изчерпва първата точка отъ дневния редъ. Ще пристѣпимъ къмъ слѣдующата — отговоръ отъ г. г. министритъ на запитванията на г. г. народнитъ прѣдставители. Тукъ има редъ запитвания, между които нѣкои сѣ отъ по-малѣкъ интересъ. Азъ мисля да изчерпимъ тѣзи послѣднитъ, за да дойдемъ тогазъ на интерпелациитъ отъ по-общъ интересъ. На първо мѣсто слѣдва отговоръ на запитването на дупнишкия народенъ прѣдставителъ, г. Кознички, което питане въ послѣдствие той обърна въ запитване.

Има думата г. министърътъ на войната, за да отговори, слѣдъ което ще дамъ думата на г. Кознички, да каже, да-ли е доволенъ или не отъ отговора.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Дупнишкиятъ народенъ прѣдставителъ, г. Величко Кознички, бѣше отправилъ къмъ менъ по-рано по прилагането на чл. 23 отъ закона за въоръ-

женитъ сили едно питане, което сега е обърна въ запитване. Когато отговаряхъ на питането му, азъ въ заключение бѣхъ казалъ, че сега ставатъ подготовителни изучавания по въпроса, за който се отнасяше питането и много е вѣроятно, че въ едно кѣсо врѣме Министерскиятъ съветъ ще ми даде право да дамъ едно друго ново тълкувание въ смисълъ такъвъ, какъвто може да се разбира отъ духа на запитването, което прави г. дупнишкиятъ народенъ прѣдставителъ. И дѣйствително, съответно на това дадено тогазъ, единъ видъ обѣщание, въпросътъ прѣзъ това врѣме се изясни дотолкозъ, што азъ се видѣхъ въ състояние да направя едно друго разпореждане, а именно чл. 23 отъ закона за устройството на въоръженитъ сили да се прилага въ смисълъ такъвъ, што и онѣзи опълченци, на които синоветъ сѣ постѣпили на служба въ войската подиръ общата мобилизация, и тѣ да се ползуватъ отъ правата, които този чл. 23 отъ закона дава. Слѣдователно, азъ мисля, че съ това обѣщание, запитването на г. Кознички става безпрѣдметно, и затова взехъ прѣдварително думата, прѣди той да си направи труда да го развива.

Прѣдседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Величко Кознички.

В. Кознички: Азъ бѣхъ направилъ питане, което послѣ обърнахъ въ запитване, за приложението на чл. 23 отъ закона за устройството на въоръженитъ сили, тѣй, както той е приетъ. Г. министърътъ на войната ми отговори само за пунктъ 1. Понеже то има и други още два пункта, азъ бихъ желалъ да зная, отнася ли се постановлението на Министерския съветъ или пѣкъ рѣшението на Министерството на войната и за останалитъ пунктове, или само за първия; отнася ли се и за другитъ, не само за синоветъ, но и за братята и пр.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Съвършено вѣрно; защото азъ накрайно споменахъ само за бацитъ, но сѣщото се подразбира и за тѣзи, които се изброяватъ въ буква б и в.

В. Кознички: Искамъ да зная, да-ли сѣ направени разпореждания навсѣкѣждъ по частитъ.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Да, направено е разпореждане на 25 февруарий съ окръжна телеграма № 2131.

В. Кознички: Тогазъ, г. г. народни прѣдставители, цѣлѣта на моето запитване е вече постигната: самиятъ министъръ на войната, слѣдъ подаването му, е намѣрилъ за благоразумно да удовлетвори това, което азъ желая. Азъ съмъ доволенъ отъ отговора на г. министра и бихъ желалъ за въ бѣдѣце да прави винаги така.

Прѣдседателъ: Ще пристѣпимъ къмъ разглеждане запитването на бѣлоградчишкия народенъ прѣдставителъ, г. Киро Пановъ.

Има думата г. министърътъ на войната.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Бѣлоградчишкиятъ народенъ прѣдставителъ г. Киро Пановъ запитва така: (Чете)

„Въ Видинския окръгъ, па и въ цѣлото царство има много цигани, които минаватъ за мохамедани, безъ да изповѣдватъ мохамеданската вѣра; тѣ не се обрѣзватъ, не посѣщаватъ джаминитъ и не изпѣняватъ нито една отъ трѣбитъ, прѣдписани отъ мохамеданската вѣра — съ една рѣчь — понятие нѣматъ отъ религията, къмъ която ги причисляваме. Отъ тия цигани, служилитъ въ войската, възползу-

вани отъ закона за освобождаване младежитъ-мохамедани отъ военна служба, се освободиха отъ явяване по случай мобилизацията въ частитъ, къмъ които се числѣха, а младежитъ, които, слѣдъ влизането въ сила на поменатия законъ, бѣха одобрени отъ наборнитъ комисии, се освободиха отъ военна служба и се обложиха съ данѣкъ, който никога нѣма да платятъ, защото сж бѣдни и повечето отъ тѣхъ се прѣхранватъ съ лека работа и просия, когато, ако бѣха вземени въ редоветъ на войската, можеха да бждатъ оставени на нестроева служба, а нѣкои — и на строева, и да бждатъ полезни като събратята си отъ християнско въоръжаване.

„Понеже поменатитъ цигани не могатъ да се считатъ мохамедани, защото, както казахъ по-рано, нѣматъ нищо общо съ тая вѣра, то моля г. министра на войната да отговори: не прави ли се нѣкаква грѣшка съ освобождаването имъ, и ако е допусната грѣшка, какво мисли да направи за поправянето ѝ?“

Този въпросъ, г. г. народни прѣдставители, споредъ мене, въ това питане е малко криво поставенъ. Сжествува законъ, споредъ който мохамеданитъ се освобождаватъ отъ изпълнение на военната тегоба, срѣщу откупване. Да-ли въпроснитъ цигани сж мохамедани или не, не е Министерството на войната, което може да знае и да може да отговаря за това. Както е известно, споредъ закона за носене военната тегоба, списъцитъ на всички подлежащи на военна тегоба младежи се съставятъ отъ общинскитъ управления. Въ тѣзи списъци се отбѣлзватъ, между другитъ свѣдѣния, още и свѣдѣния за религията на младежитъ, и така съставени отъ общинитъ, списъцитъ се изпращатъ вече на военнитъ власти, които за по-нататѣкъ сж длъжни да се съобразяватъ въ всичко, слѣдователно, и по отношение на условието за въоръжаването на младежитъ, съ свѣдѣнията, заключаващи се въ списъцитъ, съставени въ общинскитъ управления и прѣпратени отъ тѣхъ на военнитъ власти. Ако въ случая въпроснитъ цигани не сж мохамедани, дѣйствително, затова има да отговарятъ общинскитъ управления, и става единъ видъ, тѣй да се каже, повече важно, да-ли общинскитъ управления правилно съставятъ тѣзи списъци или не. Но единъ пътъ показани за мохамедани, то военнитъ власти не могатъ, освѣнъ да прилагатъ къмъ тѣхъ закона за освобождение отъ военна тегоба на мохамеданитъ. Така че, при това положение на въпроса, всѣко друго тълкувание става безпрѣдметно.

Прѣдседателъ: Има думата бѣлоградчикскитъ народенъ прѣдставителъ г. Киро Пановъ.

К. Пановъ: Г. г. народни прѣдставители! Циганитъ въ България могатъ да се раздѣлятъ на три категории: има цигани, които изповѣдватъ православната религия — тѣ сж рещетари, копичари и пр.; има цигани мохамедани — обрѣзватъ се и изповѣдватъ мохамеданската религия; а има и друга категория цигани, които, особено въ нашия край, не сж малко. Азъ мога да кажа, че около двѣ хиляди и повече отъ тия цигани погрѣшно се освобождаватъ отъ военна служба. Тѣ живѣятъ въ селата между селянитъ, носятъ национално облѣкло, каквото носятъ и нашитъ селяни, и не признаватъ никаква религия. Ако питашъ нѣкои отъ тѣхъ: „Каква вѣра имашъ?“, казва: „Циганска“, а както се знае, циганитъ нѣматъ своя вѣра. Той казва: „Ние минаваме за турски цигани“, обаче не ходи въ джамия, ходжи и свещеници не признава — значи е свободомислещъ. Въ нашия край погрѣшно ги мислятъ за турски цигани, защото тѣ едно врѣме сж били турски слуги и кехай по селата; за това общинскитъ управления ги записватъ като мохамедани. Азъ имамъ случай да участвувамъ въ наборна коми-

сия. Явява се циганинъ, записанъ мюсюлманинъ. Азъ питамъ доктора: „Г. докторе, обрѣзанъ ли е циганинътъ?“ „Не е“, казва, а и циганинътъ самичкъ признава това. Питамъ циганина, изповѣдва ли нѣкаква вѣра, казва: „никаква вѣра неизповѣдвамъ, нито християнска, нито мохамеданска“. Тогава азъ казахъ, че този циганинъ трѣбва да се вземе войникъ на общо основание, както се взематъ и всички българи. „Не, казва докторътъ, понеже по списѣка е мохамеданинъ, не можемъ да го вземемъ“. Споредъ мене, би трѣбвало да се взематъ мѣрки, цѣто тия цигани да се записватъ въ списъцитъ като хора съ неопрѣдѣлена религия и да се взематъ войници заедно съ другитъ български граждани, а не да се освобождаватъ отъ военна служба и да се облагатъ съ данѣкъ, който никога нѣма да платятъ, защото сж съвършено бѣдни, а на босия цѣрвулитъ не могатъ да се взематъ.

Азъ моля г. министра на войната и г. министра на вътрѣшнитъ работи да взематъ актъ отъ казаното и да дадатъ едно окръжно прѣдписане до общинитъ, за въ бждѣще циганитъ, които не сж мохамедани, да не ги третиратъ като такива, а да се взематъ да служатъ военната служба, защото хиляди цигани сж вече освободени отъ такава.

Прѣдседателъ: Понеже не се прѣдставя никакъвъ дневенъ редъ, минаваме къмъ обсъждането слѣдующето запитване — на кюстендилския народенъ прѣдставителъ г. Василъ п. Николовъ. Г. п. Николовъ! Желаете ли най-напрѣдъ г. министърътъ да отговори, та сетнѣ Вие да вземете думата?

В. п. Николовъ: Каквото желае г. министърътъ на войната.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Понеже г. п. Николовъ бѣше подаль едно питане, което прѣвърна въ запитване, азъ бихъ желалъ да знамъ, какви други подробности ще каже. Затова нека си развие запитването.

Прѣдседателъ: Тогава, имате думата, г. п. Николовъ! Моля Ви да бждете по възможность кратъкъ.

В. п. Николовъ: Г. г. народни прѣдставители! Както ви е известно, моето запитване се състои въ туй: мисли ли г. министърътъ, че тѣзи отъ гражданитъ, които сж освободени отъ военна служба и обложени съ данѣкъ, сж взети на законно основание въ редоветъ на войската, намира ли това дѣйствуване на военнитъ власти за законно и какви мѣрки е взелъ, за да го отстрани, ако намира, че то е незаконно.

Азъ мисля, че въ една правова държава изпълнителната власть не може да направи нито една крачка, безъ изриченъ законъ. Азъ прочетохъ всички закони, които уреждатъ тая материя — закона за устройството на въоръженитъ сили, закона за носене на военната тегоба и закона за облагане съ воененъ данѣкъ, но никдѣ, г. г. народни прѣдставители, въ тѣзи закони не намѣрихъ постановления, въ които да се оправдава свикването подъ знамената на хора, които сж освободени отъ военна служба и сж обложени съ воененъ данѣкъ. Въ алинея първа на чл. 6 отъ закона за устройството на въоръженитъ сили е казано, че всѣки гражданинъ е длъженъ лично да носи военната тегоба, а въ алинея втора на сѣщия членъ е казано, че за неспособнитъ за военна служба младежи личната военна тегоба се замѣнява съ воененъ данѣкъ. Значи, военна тегоба, за тѣзи, които сж обложени съ воененъ данѣкъ, не сжествува; тѣ не сж войници. Държавата си е направила тая смѣтка: азъ имамъ известни кадри — 50—60.000 дупи,

за да се обучават въ мирно време; част от другите, които се явяват излишни, ще освободим съ теглене на жръбни, а всички неспособни за носене военната тежоба — които сж сакати, съ иткакъв недъгъ, или по други причини неспособни, които сж много — ще се освободят от носене военната тежоба, тѣ остава да способствуват съ своитѣ материални средства, съ пари, на държавата, за обмундиране, снаряжение и пр. на другитѣ войници. Този, който се задължава да плаща военен данъкъ, той е длъженъ само да доставя пари, но никога не да отбива личната военна повинност. А от друга страна, самото название „въоръжени сили на държавата“ прѣдполага хора, които манипулиратъ съ оръжия, тѣзи, които могат да дѣйствуват, които могат да прѣдставляват отъ себе си известна сила. Единъ войникъ, който не е обученъ като войникъ, който не е вземалъ пушка въ ръка, той вече не е въоръжена сила на държавата. Разбирамъ, че когато държавата има нужда отъ повече хора, може да вземе труда на гражданитѣ. Затова има специаленъ законъ за реквизиране труда въ военно време; може да се реквизира трудътъ на хиляди и хиляди хора, ако ли стане нужда да се гони послѣдна отбрана на държавата — когато всичкитѣ трѣбва да взематъ оръжия въ ръка, и този, който знае да манипулира съ него, и този, който не знае. Но и въ такъвъ случай, такова едно постановление, да се повикатъ всички тия хора подъ знамената, ще трѣбва да мине прѣзъ Народното събрание, което Народно събрание, г. г. народни прѣдставители, заседава и къмъ 20 септември, и прѣзъ декември, заседава и сега. Слѣдователно, азъ мисля, че изпълнителната власт, част отъ която се явява военната власт, не е права да вика на законно основание тѣзи хора безъ постановление на Народното събрание и тѣзи хора сж съгършено незаконно викани. Тѣмъ трѣбва да се реквизира трудътъ, а не да се турятъ въ редоветѣ на армията, както има случай. Азъ ще посоча на г. министъра на войната, ако желае, цѣлъ редъ имена на хора, които сж взели участие въ сраженията при Одринъ, други при плѣняването на Яверъ пана, трети, които сж отишли на Чаталджа, хора между които има убити и ранени, които просто сж отведени на заточение, защото не знаятъ да манипулиратъ съ оръжието, не познаватъ военното изкуство.

Д-ръ Б. Вазовъ: Щомъ сж заловили Яверъ пана, много сж добри.

В. п. Николовъ: Азъ моля г. д-ръ Вазова да не обръща въпроса на него. Азъ ще ви кажа, че Яверъ пана се е прѣдалъ самъ отъ страхъ. Нека да не третираме този въпросъ въ Народното събрание, защото по него може да има различни мнѣния. Бакното е: могатъ ли да участвуватъ въ редоветѣ на войската хора, които не сж служили. Прѣди всичко, не е достойно за една армия да държи въ редоветѣ си хора необучени. Има взети въ войската хора съ едно око, гърбави, сакати, кучи и пр. Азъ ще ви кажа единъ случай за обложени съ воененъ данъкъ, които сега сж на война. (Възгласения отъ мнозинството)

Прѣдседателъ: Моля, дайте възможност на оратора да се съобрази съ своето обещание — да свърши по-скоро. (Смѣхъ) Продължавайте, г. п. Николовъ!

В. п. Николовъ: Азъ благодаря за забѣлжката на г. прѣдседателя, но мисля, че въпросътъ съвсѣмъ не е несериозенъ. Азъ считамъ, г. г. народни прѣдставители, че разбирането на закона по такъвъ начинъ може да създаде една настояща опасност за правата и свободитѣ на гражданитѣ. Ако изпълни-

телната власт може да си играе както ще съ законитѣ и въведе една пълна децентрализация въ военното устройство на държавата, туй е една опасност. Дѣ сте слушали въ цѣлия свѣтъ да има децентрализация въ армията? Г. министърътъ на войната ни отговори миналия пътъ, че разни г. г. началници на дивизионни области различно разбирали окръжното отъ 1903 г. и като така единъ повиква неслужилитѣ въ армията, а други — не. Макаръ че съмъ профанъ въ военното изкуство, сѣ пакъ мога да разбера, че въ една армия трѣбва да има строга централизация, а никаква децентрализация, и заповѣдитѣ на Военното министерство трѣбва да се изпълняватъ безпрѣкословно: всѣки да отиде на реда си и да изпълни дълга си. Ако се даде право всѣки да тълкува закона, както го разбира, тогава всѣки единъ воененъ началникъ ще може да каже: „Елате всички народни прѣдставители въ редоветѣ на армията“, и по такъвъ начинъ ще се отнеме правото на народа да се самоуправлява.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Вие защо отивате?

В. п. Николовъ: Друго е заповѣдъ, г-да, друго е самоволно отиване.

Така щото, г. г. народни прѣдставители, азъ намирамъ, че тѣзи хора сж незаконно взети и ще моля г. военния министъръ да вземе всички мѣрени да ги освободи съ време. Ако тѣзи хора сж потрѣбни за тилово управление на армията, нека се смѣтатъ като хора, на които трудътъ е реквизиранъ и да имъ се плаща за това. Не може да се приеме това тълкуване, което по-напрѣдъ се даваше отъ министерската маса инцидентно по другъ случай, че отъ носенето на военната тежоба сж били освободени обложениитѣ съ воененъ данъкъ временно, да не се явятъ подъ знамената само прѣзъ двѣтѣ години въ пѣхотата и тритѣ години въ специалнитѣ родове оръжия, прѣзъ което време другитѣ войници прѣкарватъ курса на службата си. Това не може да се смѣта, че е правилно тълкуване на закона. Не може да се мисли, че само въ замѣна на това, за да не служатъ нѣкои двѣ години въ армията, трѣбва да плащатъ воененъ данъкъ цѣли 10—20 години. Това тълкуване, споредъ мене, е погрѣшно, защото тогава нѣма да създадемъ въоръжени сили на държавата, както изисква това законътъ за устройството на въоръженитѣ сили, а ще създадемъ едно посредно въ редоветѣ, въ кадритѣ на армията: ще имаме хора, които не ще знаятъ да манипулиратъ съ оръжия и които нѣматъ понятие отъ военното изкуство. Тогава ще дойдемъ, разбира се, въ положение да създадемъ една армия дезорганизирана, една армия безъ редъ. Азъ вѣрвамъ, г. военниятъ министъръ ще се съгласи, че е станала една грѣшка съ повикването на тия хора и че, или ще трѣбва да се освободятъ, или ще трѣбва да имъ се реквизира трудътъ и да имъ се плаща. По такъвъ начинъ, и хората не ще бждатъ недоволни, и ще се спази редътъ и законността.

Прѣдседателъ: Има думата г. военниятъ министъръ.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Обложениитѣ съ воененъ данъкъ дѣйствително сж взети подъ знамената по случай на общата мобилизация.

П. Ивановъ: Не всички, г. министре.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Да, ще обясня. Чл. 6 отъ закона за въоръженитѣ сили въ България постановява, че всѣки български подданикъ е длъженъ да носи тежобата на военната служба; по-долу, въ втората алинея на сѣщия чл. 6

се говори, че за неспособните за военна служба младежи, личната военна служба се замънява с военен данък.

Х. Попов: Много ясно.

Министър генерал Н. Никифоров: Тъй. Кои сж, обаче, тѣзи, които сж неспособни за военна служба? Тукъ въ закона данни, за да се отговори на този въпросъ, нѣма. Туй се установява прѣзъ врѣме на наборитѣ по административенъ редъ споредъ едно известно разписание за болеститѣ. По това разписание за болеститѣ, установено по административенъ редъ, което служи за ръководство на наборнитѣ комисии, не е включено никдѣ въ законитѣ: нито въ закона за устройството на въоръженитѣ сили, нито въ нѣкои нему подходящи. Слѣдователно, за разпрѣдѣлението, кой е способенъ, говори вече разпоредбата, установено по административенъ редъ. Въ това разписание за болеститѣ се означава всѣки пѣкъ кой е неспособенъ съвършено и за въ военнo врѣме, и кой е неспособенъ само за въ мирно врѣме, а е способенъ за известна тилова служба въ военнo врѣме. Такова е било разпоредбата на чл. 6 отъ закона за устройството на въоръженитѣ сили прѣзъ всичкото врѣме досега. Тъй се е той прилагалъ, и по силата именно на това тълкувание въ 1904 г., когато е станала реорганизацията на войската — дивизинитѣ сж били направени отъ шестъ на деветъ — почувствувала се е необходимостъ да се запише въ запаса на армията по-големо число запасни войници, толкова, колкото сж били необходими, за да могатъ да попълнятъ всичкитѣ деветъ дивизии. Поради тази необходимостъ, тогава по административенъ редъ е послѣдвало разпоредане, щото известна частъ отъ онѣзи, които сж намирани дотогава за неспособни, да се признаятъ за способни за тилови служби, било е заповѣдано всичкитѣ подобни по известна установена вече мѣрилка, да се зачислятъ въ запаса на армията. Ето отдѣ, слѣдователно, произхожда фактътъ, че една частъ отъ обложенитѣ съ данѣкъ младежи, които иначе, въ мирно врѣме сж признати за неспособни, сега, по случай на общата мобилизация, сж повикани подъ знамената; то е именно затова, защото тѣхната неспособностъ е била само такава, щото тѣ сж били годни за известни тилови служби. Какъ сж били, обаче, използвани обложенитѣ съ данѣкъ, по намѣрени за способни за известна тилова служба, това е работа на отдѣлнитѣ войсковы началници. Много е възможно, както каза кюстендилскиятъ народенъ прѣдставителъ, г. Василь п. Николовъ, че нѣкои отъ тѣхъ сж били съ пушка въ редеветъ на борцитѣ. Но съгласете се, г. г. народни прѣдставители, че въ врѣме на война прѣдъ лицето на неприятеля нѣма вече да се мисли за известни ограничения, но ще се избиратъ срѣдства за борба такива, каквито се попаднатъ подъ ръка. Ако подъ властѣта на известенъ воененъ началникъ биха се намѣрили въ известенъ моментъ нѣколко души обложени съ воененъ данѣкъ, такива, които сж отъ категорията на признатитѣ въ мирно врѣме за неспособни, но на минутата сж могли да извършватъ известна служба, защо този началникъ на известна войскава частъ да не се възползува отъ тѣхъ? Въ всѣки случай, това би било всѣкога едно пълно негово право, което една война всѣкога налага и го прави естествено.

Въ своето запитване кюстендилскиятъ народенъ прѣдставителъ, г. Василь п. Николовъ, посочи, че нѣкои отъ неслужилитѣ и обложени съ воененъ данѣкъ, които сега сж оставени въ допълняющитѣ части на полковетѣ, били назначени наредъ съ младитѣ войници да бждатъ обучавани съ пушка въ ръка. Разбира се, съвършено основателно е да се

направи въпросъ отъ това. Азъ самъ признавамъ, че това е много безсмислено, даже неестествено, и затова се възползувахъ отъ съобщението на кюстендилския народенъ прѣдставителъ г. Василь п. Николовъ, и веднага съ сръжко отъ 21 февруарий т. г. разпоредихъ, щото всички подобни лица въ допълняющитѣ части на полковетѣ да не се турятъ епаноно на обучение наредъ съ младитѣ войници, а да се услужва съ тѣхъ за разнитѣ домакински работи въ частитѣ.

Къмъ всичко казано имайте прѣдъ видъ, г. г. народни прѣдставители, че това тълкувание и приложението на закона въ такава една смисълъ не е отъ вчера или завчера направено; това е единъ редъ на пѣщата, който съ години еднакво се е тълкувалъ и еднакво се е прилагалъ. Когато ни завари общата мобилизация, не можеше да се мисли какъ да се видоизмѣни този редъ и какъвъ другъ редъ да се установи. Каквито грѣшки и нередовности да бѣха се открили, Военното министерство не можеше да се прижи, по причини понятия, да прави поправки прѣзъ периода на мобилизацията, прѣзъ периода на войната; за това, може да се каже, и физическа възможностъ нѣмаше. Слѣдователно, азъ съмъ се задоволилъ съ това, което съмъ заварилъ, а пѣкъ недостатѣцитѣ или лошитѣ послѣдствия отъ прилагането и тълкуването на закона ще ни послужатъ за урокъ, та въ бждше да го поправимъ и попълнимъ.

Прѣдседателъ: Има думата г. запитвачтъ, ако желас да се изкаже по отговора на г. министра на войната.

В. п. Николовъ: Г. г. народни прѣдставители! Относително заявлението на г. военния министъръ, че той е разпоредилъ, щото обложенитѣ съ данѣкъ хора и взети въ допълняющитѣ части на полковетѣ, да не се третираатъ като младитѣ войници, азъ съмъ доволенъ, защото това така трѣбваше да стане. Но относително другото положение, да заставимъ хората сега да служатъ, безъ да имаме за това законно основание, азъ не зная по какъвъ начинъ ще направимъ това, толкова повече, г. г. народни прѣдставители, че въ Южна-България тия хора служатъ, а въ Сѣверна-България не служатъ.

Д-ръ Б. Вазовъ: Щомъ сж здрави и способни, ще служатъ.

Н. Апостоловъ: Разбира се.

В. п. Николовъ: Въ VII-та рилска дивизионна областъ едва 10% сж викани, всички други сж свободни. (Възражения)

Прѣдседателъ: (Звъни) Моля, г-да, пазете тишина.

В. п. Николовъ: Позвовете, г. прѣдседателю, азъ ще дамъ аргументи и доказателства, за да могатъ и тия господа, които ме прѣкъсватъ, да се убѣдятъ. Ще моля г. г. народнитѣ прѣдставители да иматъ търпѣнието да ме изслушатъ, защото въпросътъ не е несериозенъ, а е твърдъ сериозенъ: работата се касае за правата и свободитѣ на една категория български граждани, а пѣкъ длъжностъ на Народното сѣбрание е да пази тия права и свободи. Азъ не зная защо се шуми и се иска да се обърне въпросътъ въ несериозенъ. Въ II-та тракийска дивизионна областъ — г. военниятъ министъръ самъ каза това — само отчасти сж повикани подъ знамената тѣзи, които сж обложени съ воененъ данѣкъ; въ III-та балканска и VIII-та тунджанска ди-

визионни области сж повикани подъ знамената почти всички, съ малки изключения; въ VII-та рилска дивизия ще ви кажа, че само въ 26 полкъ служатъ 50 души — 60 души сж викани, но само 50 служатъ — когато въ околността има около 800 души такива. Въ Кюстендилъ отъ 480 души, само 62 служатъ.

Прѣдседателъ: Г. Василь п. Николовъ! Понеже се намираме въ война, азъ правя апелъ къмъ Вашия патриотизъмъ, по възможностъ да бждете по-общъ и да не влизате въ подробности. Разбирате, вървамъ, по какъвъ начинъ такава критика може да се отрази върху нашето положение.

Моля, продължавайте.

В. п. Николовъ: Вие виждате, г. прѣдседателю, че азъ говоря изобщо, но, понеже господата ме прѣкъсватъ, азъ бѣхъ прѣдизвиканъ да имъ посоча факти. Толкозъ повече азъ мисля, че това не е отъ естество да поврѣди на нашитѣ сили на бойното поле. Искамъ да кажа, че една минимална частъ отъ обложениитѣ съ данѣтъ сж викани подъ знамената, а другата, по-голѣмата частъ, не сж викани. Или трѣбва да има законъ въ случая, или трѣбва да нѣма такъвъ. Ако има законъ, той трѣбва да бжде задължителенъ за всички; ако ли пъкъ нѣма, той не трѣбва да бжде задължителенъ за никого. Трѣбва, г. г. народни прѣдставители, хубаво да се разбере тая работа. Азъ мисля, че съмъ правъ, като искамъ или освобождението на тѣзи хора, или подвеждането имъ подъ друга категория — да се считатъ като хора, на които трудътъ е реквизиранъ. Ако най-сетнѣ отечеството има нужда отъ обложениитѣ съ данѣтъ, нека съ законъ се викатъ всички; тогава и ние всички ще отидемъ, но ще се знае, че повикането става на законно основание. Иначе, не е право. Ще излѣзе, че ние, които сме направили храбрата си армия на бойното поле да се бори, за да се въдвори редъ и законностъ въ новоосвободенитѣ земи, ние сами, казвамъ, нѣмаме законностъ. Азъ не събирамъ въ случая никаква зла воля, никаква зла умисль; напротивъ, всичкитѣ мои почитания къмъ г. военния министъръ, който е направилъ всичко, каквото е било потребно, за да защити отечеството. Но азъ смѣтамъ, че нашата храбра армия ще се почувствува недобрѣ засегната отъ таква едно дѣйствио. Всѣки ще каже: „Азъ имамъ баща, чичо, или вуйчо, той е освободенъ по недагавостъ“. А между това тия недагави хора, гърбави, сакати съ единъ кракъ, или кѣрвани, сж повикани подъ знамената. Има една подземна рота — така сж и нарекли войницитѣ, която е натоварена съ домашински работи, но която въ болшинството си се състои отъ хора: сакати, куци, гърбави, кѣрвани, и при това забѣлжете съ дѣсното око имало кѣрвани. Тази рота, както казахъ, е крѣстена подземна, infernalна рота, защото болшинството отъ хората, които я съставляватъ, сж сакати. Излиза, че тѣзи хора, които единѣкъ сж признати отъ наборната комисиия за негодни да носятъ военната тежоба, слѣдъ като сж станали на 50-годишна възраст, значи, слѣдъ като сж остарѣли, и слѣдователно, сж станали още по-негодни, тогава вече ги смѣтатъ способни за носене военната тежоба. Това противорѣчи на закона, и азъ мисля, че съмъ правъ като искамъ, щото тѣзи хора да се освободятъ, или тѣхниятъ трудъ да се реквизира, или пъкъ, най-сетнѣ, да се повикатъ и другитѣ обложени съ данѣтъ отъ сѣщата категория.

Прѣдседателъ: Има думата пловдивскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Христо Поповъ:

Х. Поповъ: Азъ само двѣ думи ще кажа. Г. запитвачитѣ е правъ. Дѣйствително, г. военниятъ ми-

нистеръ е добросъвестно вършилъ това — никой не го обвинява въ зла умисль — но той не е правъ. Има взети хора, които сж плащали данѣтъ, и безъ законъ е вършено това. Самъ г. военниятъ министъръ ви изповѣда, че това не е право и не е трѣбвало да стане; и занаярѣдъ то не трѣбва да става. Вие вземате данѣтъ отъ единъ човѣкъ, значи прогласявате го за негоденъ да служи войникъ. Защо сега казвате, че има разни степени негодни? Това не е право. Единъ човѣкъ или егоденъ да отбие военната си тежоба, или е негоденъ. И ако е негоденъ, ако вие, като изпълнителна власть, сте се произнесли, че е негоденъ, и вслѣдствие на това му вземате данѣтъ, вие можете да го употребите въ военната само ако можете да докажете принципа, че *salus reipublicae suprema lex esto*, а това не е било. Ние, като депутати, знаемъ, че и безъ тѣхъ нашата армия сѣщата работа щѣше да свърши. Ето защо, казвамъ, много е правъ г. запитвачитѣ, само че врѣмето е такова, че не може да се говори много по този въпросъ. Но Народното събрание трѣбва да се застъпи и да моли г. военния министъръ да направи, щото тая неправда да не се чувствува отъ нашитѣ граждани, които днесъ я чувствуватъ. И то не затуй, че тѣ нѣма да идатъ подъ знамената; всѣки ще отива, но не трѣба едни да заставаме да отиватъ, а на други да позволимъ да стоятъ у дома си. Има хора, напр., автори по финансовото право, каквито сж Шефле, Вагнеръ и др., които се чудятъ даже, защо държавата взима данѣтъ на тия хора. Ами тѣзи хора сж признати за негодни, за сакати и имъ взимате данѣтъ. Въ България не стига това, ами въ военно врѣме ги взиматъ подъ знамената. Това е много голѣма неправда. Казахъ ви, азъ не искамъ да се разпростирамъ върху този въпросъ; ако би било друго врѣме, азъ бихъ се качилъ на трибуната и бихъ убѣдилъ г. военния министъръ, че е врѣме вече и военната власть да почувствува, че не окръжното на г. министра, а законътъ трѣбва да владѣе навсѣкѣждѣ. И когато военнитѣ власти тѣй ще гледатъ на закона, тогава при смисъла на закона окръжното на министра ще стои отдолу подъ масата. Това не е желателно, защото военниятъ министъръ трѣбва да внимава върху всичко, каквото разпорежда, но все-таки ако се съитилъ да нареди този въпросъ тѣй, по-добрѣ би било, отколкото да се излага така.

Моето мнѣние, накратко казано, е, ако не друго, да се моли г. военния министъръ — понеже е военно врѣме — да вземе актъ отъ мнѣнието и желанието на Народното събрание и, колкото е възможно по-скоро, да освободи тѣзи хора, освѣтъ ако той може да докаже, както казахъ, че тази мѣрка е необходима, че България пропада, ако не се събератъ тѣзи хора, които сж признати за негодни. А това азъ не вървамъ, защото зная положението.

Прѣдседателъ: Има думата г. Георги Шиваровъ.

Г. Шиваровъ: По съображенията, които г. прѣдседателътъ изказа, азъ се отказвамъ да говоря по този въпросъ.

Прѣдседателъ: Има думата софийскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Янко Сакжзовъ.

Я. Сакжзовъ: Азъ се присъдинявамъ къмъ господата, които подадоха тази интерпелация и къмъ думитѣ на г. Попова. Нѣмамъ нищо да прибавя, освѣтъ слѣдното, че ако г. военниятъ министъръ смѣта да поправи станалата грѣшка, това окръжно, което той е издалъ, не е достатъчно. Той е издалъ окръжно, щото да не ги вмѣкватъ въ обучение, а да ги турятъ въ тиловъ служба. Какво се оказва, г. военни

министре? Че въ известна рота, дружина или полкъ вие имате толкова голѣмъ брой отъ тия данъчни, че за тѣхъ тилови служби не се оказватъ и тѣ стоятъ не между два стола, а стоятъ безъ всѣкаква работа; даромъ ядатъ държавния хлѣбъ и нѣма какво да правятъ; нито ги турятъ на обучение, защото не е правилно, отнѣмили сте го, нито можете нѣкаква работа да имъ дадете. Тѣй че несправдливѣ ставатъ много повече, г. военни министри. Единствено справедливо ще бѣде да ги повърнете по мѣстата имъ и това вие очакваме тукъ, въ Народното събрание да кажете. Броятъ на тия хора е много голѣмъ.

Прѣдседателятъ: Има думата пазарджикскитъ народенъ прѣдставителъ г. д-ръ Борисъ Вазовъ.

Д-ръ Б. Вазовъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ моля да не обърщате толкова внимание на плачливата интерпелация на уважаемия г. п. Николовъ. Не е време да се плаче, а е време да се взематъ всички годни българи подъ знамената. Войната не е още свършена, г-да, и азъ не зная въ името на какво идете тукъ да платите. Г. Сакъзовъ и г. п. Николовъ, които сж възмутени, че освободенитъ и обложени съ данъкъ били взети, не се запитватъ, да-ли тия, които сж освободени и плащатъ данъкъ, не сж годни за служба. Е добръ, безспоренъ фактъ е, че една голѣма частъ сж годни за служба, и сж годни не само да отидатъ въ тилото управление да готвятъ манджа и приготвяватъ хлѣбъ, а да взематъ пушка и да отидатъ да уловятъ Яверъ паша, както направиха. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството) Та Военното министерство много добръ е направило, дѣто е взело годнитъ хора подъ знамената. Г. г. народни прѣдставители! Въ България никой нѣма да се противи на това, което е направено; то прави честь на Военното министерство. Само една грѣшка може да му се намѣри, че не взело навсѣкъдъ тия, които сж годни. Нѣма нищо по-скандално отъ това, да видите въ градоветъ и селата да се разхождатъ по кръчмитъ и кафенетата млади хора. Това прави впечатление на българския народъ, отъ това негодува, но не отъ такива писма, които нѣкой негодующъ, отъ кой знае кое затѣнчено село е изпратилъ, и нарекълъ нѣкоя рота подземна, инфернална. Съ това не може да се занимава Народното събрание. Последното, което трѣбва да се интересува за отбраната на страната, има единъ дългъ: да одобри поведението на единъ воененъ министъръ, който е взелъ всички тѣзи, които плащатъ воененъ данъкъ и сж годни, защото за менъ не е важно, че нѣкой плаща данъкъ, на менъ е потребна неговата кръвъ, неговата храбростъ, неговия журакъ. За това не можемъ да се оплачемъ отъ военния министъръ. Само едно нѣщо — мѣрката трѣбваше да бѣде обща, да се взематъ всички. Понеже законътъ казва, че само неспособнитъ се освобождаватъ и понеже нѣма лѣкари да ги прѣгледатъ, защото последнитъ сж на бойното поле, то по административенъ редъ, който се намѣрятъ негодни отъ военната администрация — разбира се тя е отговорна — да се поставятъ на работа писарска, хлѣбарска, обозна и т. н., а които сж годни, да се изпращатъ напредъ. И даже, азъ не намирамъ за умѣтно разпореждането на г. военния министъръ да се не обучаватъ. Трѣбва да се обучаватъ. Даже опълченцитъ, когато ги викатъ подъ знамената, ги обучаватъ една недѣля. Слѣдователно, ако освободенитъ отъ военна служба и обложени съ данъкъ се явятъ на 25, 30, 35, даже на 40-годишна възраст, добръ е, въ интереса на работата е, да се обучатъ, едно елементарно военно образование да имъ се даде, да се запознаятъ съ частитъ на пушката и съ стрѣлбата, както се прави съ опълченцитъ. Та, г-да, на Народното събрание би правило честь само една та-

кава акция, която клони къмъ повсемѣстна военна служба за всѣкото лично и по възможностъ за всички, защото, трѣбва да се признае, че въ мирно време има освободени сума хора, които сж годни. И това е единъ фактъ безспоренъ и апелирамъ къмъ паметта и вниманието на всѣки единъ отъ васъ.

Прѣдседателятъ: Понеже не ми се прѣдстави никакъвъ дневенъ редъ, считамъ дебатитъ по това запитване за прѣкратени.

Ще пристѣпимъ къмъ слѣдующето запитване, къмъ г. министра на желѣзницитъ, отъ г. Георги Шиваровъ. Ще дамъ думата на г. министъра на желѣзницитъ и слѣдъ това г. запитвачътъ ще отговори, да-ли е доволенъ или не.

Министъръ А. Франгя: Старозагорскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Шиваровъ прави слѣдното запитване: (Чете) „Известенъ ли е г. министърътъ, че на гара Караагачъ има струпани на открито небе пѣла пирамида отъ колети, покрити съ мушамъ. Известенъ ли е г. министърътъ, че за тѣзи колети е платено съ десетки хиляди лева пощенски такси? Известенъ ли е г. министърътъ, че тѣзи колети не сж били прѣдадени по назначение“.

Г. г. народни прѣдставители! Не само че това е известно на титулярния министъръ, но това му е съставлявало най-голѣмата грижа. Ние сме положили най-голѣми старания за да можемъ да удовлетворимъ интересующитъ се, но вие знаете положението на нашитъ съображения. Докато имаме линията Одринъ, дотогава работитъ вървѣха по-нормално, защото можехме отъ една страна, да изпращаме военнитъ припаси съ тренове, а отъ друга страна, съ обознитъ кола можехме да изпращаме колетитъ на ония отъ нашитъ братя, които сж тамъ, на бойното поле. Но подиръ прѣкращаването на примиренето и спирането на прѣвоза по тази линия, трѣбваше най-напредъ да прѣнасяме съ обознитъ кола раненитъ, а отъ друга страна, да прѣнасяме храни и снаряди. Затова най-напредъ сж останали 67 хиляди колети въ Караагачъ на открито небе, както казва уважаемиятъ народенъ прѣдставителъ г. Шиваровъ.

Г. Шиваровъ: Не е вѣрно!

Министъръ А. Франгя: Не само азъ, като министъръ на желѣзницитъ, но и самото правителство полагаме всички старания да могатъ да се прѣпратятъ всички тия колети. Азъ фотографирахъ тия колети и фотографията ще дамъ на моя любезенъ интерпелаторъ като подарѣкъ. Досега азъ можахъ съ всички старания, съ помощта на правителството, да прѣдамъ по назначението имъ 40 хиляди колети, оставатъ още 27 хиляди. Поискахъ да ми се помогне отъ тилото управление, защото отъ околийския началникъ въ Мустафа-паша имамъ депеша, въ която се казва, че вътрѣшнѣ всички старания да се намѣрятъ кола, които да ги платимъ, за да прѣнесатъ колетитъ, не можахъ да се намѣрятъ. Тилото управление ми обѣща да праша всѣки день обозни кола да прѣнасятъ тия 27 хиляди колети. Това е положението. Ако имаме съобщения, то се знае, че щѣме по-скоро да ги изпратимъ. Ние сме съобщили на всички ония, които изпращатъ колети, че ги пращатъ на свой рискъ, и забрани имъ се да пращатъ колети съ събстни прѣдмети, защото, както знаете, тѣ се развалятъ. Та, азъ мисля, че подиръ тия свѣдѣния, дадени на народнитъ прѣдставители, могатъ интерпелаторъ ще бѣде удовлетворенъ. Вземме всички мѣрки и, може-би, наскоро всички тѣзи колети, които г. Георги Шиваровъ е видѣлъ съ очитъ си, ще бѣдатъ прѣдадени на мѣстоуначението си.

Прѣдседателъ: Има думата старозагорският народен прѣдставител г. Георги Шиваровъ.

Г. Шиваровъ: Г. г. народни прѣдставители! Съ най-големо внимание излушахъ надлежния министъръ по направеното отъ менъ запитване, за да видя какъвъ отговоръ ще даде. Убѣдихъ се, че г. министърътъ на желѣзницитѣ е въ пълно невѣдѣние на туй, което става въ неговото министерство и взѣтъ отъ министерството. Азъ не бѣхъ делегатъ на министерството, а бѣхъ като българинъ и народен прѣдставител въ новитѣ мѣста. Най-сетнѣ, слѣдъ като ходихъ малко-много изъ новоосвободенитѣ мѣста, когато се връщахъ, искахъ да видя нѣкои отъ налитѣ бойни части, особито край Одринъ. Всички войници отъ разнитѣ части ми се оплакваха отъ недѣжитѣ, неволитѣ, които сж присѣли на войничкия животъ и казватъ: „Вие, като народен прѣдставителъ, ни правите голѣма честъ, дѣто сте дошли тукъ да ни посетите; вслушайте се въ това, което Ви казваме и, ако можете, направете го въпросъ въ Народното събрание. Ние получаваме писма отъ дома, че ни сж изпратили колетѣ отъ мѣсецъ врѣме, обаче колетитѣ не получаваме, получаваме само писма“. Какво сж съдържали тия колетѣ? Ризи, бѣли гащи, фланели, черги, рѣкавици, кожухчета, кожи за шепелитѣ на краката, за да не измръзватъ войничитѣ. Да-ли бѣше основателно или не оплакването на войничитѣ, азъ трѣбваше самъ да провѣря. Отидохъ въ Димотика и видѣхъ единъ-два магазина пълни съ колетѣ. Попитахъ чиновницитѣ — признаха го. Отивамъ въ Сейменли и тамъ до самото комендантско управление, виждамъ единъ дълъгъ плевникъ пълнен съ колетѣ. Прѣпоръчвамъ на г. министра да отиде да го види и да смене друга фотография, не такава, каквато той ми показва, а този чиновникъ, който е снелъ тая фотография, г. министърътъ да го удари въ главата.

Министъръ А. Франгя: Азъ ходихъ самъ.

Г. Шиваровъ: Моля, г. министре, не е вѣрно. Азъ вървамъ моитѣ очи — видѣхъ цѣлия плевникъ пълнен съ колетѣ. Отивамъ въ Караачъ и виждамъ, че тамъ има колетѣ на отворено, покрити съ мушамъ. Е, за Бога, оправдателно ли е, г. г. народни прѣдставители, извинението на г. министра на желѣзницитѣ, че той, при всичкото негово старание да улесни прѣнасянето на колетитѣ, не е могълъ? Азъ доколкото зная имаше недавна направено прѣдложение отъ извѣстни правове къмъ респективния министъръ на съобщенията да имъ позволи да образуватъ отдѣлни пощи, които да занесатъ колетитѣ на войничитѣ отъ тѣхнитѣ правове. Г. министърътъ имъ каза: „Ние имаме всичкитѣ срдѣства да прѣпратимъ колетитѣ на войничитѣ“, и хората се поминиха съ своето положение. Не е извинително, казвамъ, г. г. народни прѣдставители, туй, съ което г. министърътъ се извинява, още затуй, защото имаше възможностъ да се разхождатъ извѣстни голѣмци, на които имената не искамъ да визирамъ въ днешното заседание, но, може-би, въ едно много близко врѣме ще има да визирамъ много имена.

С. Консуловъ: Кажете ги.

Г. Шиваровъ: Вървамъ, г. министърътъ на желѣзницитѣ нѣма да отиде да се крие задъ нѣкаква фотография, а ще дойде съ мене и съ васъ да признае, че е имало кола, и пѣли обози натоварени за друга цѣль, не обаче и за колетѣ. Прочее, свършвамъ сега, като заявявамъ, че свършено не съмъ доволенъ отъ отговора на г. министра на желѣзницитѣ и желая, щото той, вмѣсто да занимава Народното

събрание съ разни фотографии, съ които той ме изкарва, че азъ лъжа и не казвамъ вѣрни работи, ...

Министъръ А. Франгя: Напротивъ.

Г. Шиваровъ: ... да вземе актъ отъ това, което казвамъ, и да употреби всички старания да се изпратятъ колетитѣ по принадлежностъ, макаръ че сега вече е късно.

Прѣдседателъ: Има думата г. министърътъ на желѣзницитѣ.

Министъръ А. Франгя: Не трѣбваше г. народниятъ прѣдставителъ отъ Стара-Загора да се разгорещява толкова, защото, ако той е отишълъ само да види, нека позволи на насъ, които имаме отговорностъ прѣдъ законитѣ и прѣдъ васъ, да сме направили нѣщо повече отъ него, който е отишълъ само да види. Азъ съмъ отишълъ не само да видя, но и да направя нѣщо. Съ фотографията азъ дадохъ възможностъ на г. Шиварова да види тия 67 хиляди колетѣ фотографирани, и всѣки, който ги види, ще каже, доколко г. Шиваровъ нѣмаше право да се разгорещява по такъвъ начинъ.

Г. Шиваровъ: Вие казахте 67.000.

Министъръ А. Франгя: Пощата въ военно врѣме не е свършено въ граждански рѣцѣ; тя се нарича военно-полева поща и се намѣрва въ рѣцѣтъ на тилового управление. И за доказателство, г. г. народни прѣдставители, че оня, който ви говори днесъ, е направилъ всичко прѣдъ тилового управление, ето ви отговорътъ на генералъ Дикова, който казва: „прѣди всичко трѣбва да се даде хлѣбъ на войската и слѣдъ това ще се види, ако е възможно, да се прѣвзоятъ колетитѣ съ наденици и други нѣща. Най-напрѣдъ трѣбваше олово за неприятеля и хлѣбъ за насъ, а послѣ да видимъ за наденицитѣ. Онѣзи, които сж отивали да видятъ пътя между Димотика и Караачъ, ще ми дадатъ право. Послѣ, когато имаме задрѣстени пѣтищата съ 3—4 м. трѣспи и съ 50 км. снѣгъ, желая бихъ да зная съ какви обозни кола можемъ да прѣвозваме. Това едно, и второ, съ една телеграма околийскиятъ началникъ въ Мустафа-паша, отъ когото поискахъ да реквизира кола отъ близкитѣ села за прѣвозъ на колетитѣ отъ Караачъ за Димотика, заявява, че никакви кола нѣма, защото всички сж реквизирани за втората армия. Вие знаете ли, че на сжщото мѣсто имаме разтоварени 1800 вагони съ снаряди и припаси, които ние трѣбваше отново да товаримъ и да ги прѣкарваме на друга страна.

Прѣдседателъ: Моля, за снарядитѣ нѣма интерпелация — оставете този въпросъ.

Г. Шиваровъ: Има автомобили да се разхождатъ извѣстни лица отъ Мустафа-паша до Търново-Сейменъ.

Министъръ А. Франгя: Когато има нужда да се прѣвзоятъ необходими нѣща, обикновенитѣ работи се оставятъ за по-подирѣ. Искахъ да кажа, че ние се стараеме повече да удовлетворимъ майкитѣ и бацитѣ, които провозаха колетѣ на своитѣ рожби за празницитѣ, а още повече онѣзи, които се борятъ за свободата на отечеството. Ето какво направихме. Най-сетнѣ, ако не направихме всичко, понеже нѣмахме ония срдѣства, които ги иматъ въ други страни, и не можахме да сполучимъ да прѣвозимъ всички колетѣ, то, както казахъ, отъ 67 хиляди колетѣ сж останали само 27 хиляди непрѣдадени, които постепенно се прѣкарватъ. Какво искате повече да направимъ? Азъ мисля, че съ това удовлетворявамъ любителъ.

ството на онѣзи, които искатъ да знаятъ. (Ржко-плѣскане отъ мнозинството)

Н. Мушановъ: Азъ бихъ искалъ, г. министре, да зная датата на Вашата телеграма.

Министъръ А. Франгя: Датата на моята телеграма е 15 февруарий. Азъ отхвърлямъ съ всичката сила на моята съвѣстъ това, което каза г. Шиваровъ, че не съмъ отишълъ да видя. Не само съмъ отишълъ да видя, но съмъ отишълъ да направя нѣщо, и направихъ.

Г. Шиваровъ: Недѣйте се горещи, азъ ида на Васъ да помогна.

Министъръ А. Франгя: Вие се горещите за нищо, а азъ се горещя за нѣщо.

Прѣдседателъ: Има думата търновскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Никола Мушановъ.

Н. Мушановъ: Г-да! Азъ не съмъ никаква причина за сърдната на г. министра, затуй мисля, че тихо и мирно въ двѣ минути трѣбва да кажа нѣколко думи. Г. Франгя показва една фотография прѣдъ народното прѣдставителство, съ която азъ разбрахъ изпърво, че има само 67 колети.

Министъръ А. Франгя: Имаше.

Н. Мушановъ: 67 не, защото Вие се поправихте послѣ и казахте 67 хиляди.

Министъръ А. Франгя: Да, 67 хиляди имаше, но сега нѣма вече толкова, а има 27 хиляди.

Н. Мушановъ: Първото впечатление, което изнеохъ, то е, че фотографията дѣйствително прѣдставлява 67 колети, а не 67 хиляди, и се чуда какво опровергавате г. Шиварова. Той ви казва, че има хиляди, и ако не сж 100 хиляди, както виждате, тѣ сж приблизително — 67 хиляди. И г. Шиваровъ пита: „Защо не сж взети нужнитѣ мѣрки, за да не могатъ никога да се събератъ 67 хиляди колети?“ Това е неимовѣрна цифра. Азъ не зная другъ пътъ българската поща да е събирала 67 хиляди колети да стоятъ на едно мѣсто. (Шумъ)

Прѣдседателъ: Моля, тишина, г-да.

Н. Мушановъ: И самиятъ този фактъ, признатъ отъ г. Франгя, доказва, че българскитѣ граждани отъ тукъ сж изпращали колети на войницитѣ, а тия колети сж имали сѣдбата да стоятъ на Караачъ. Значи, отъ гледище на факта, който се изтъква отъ г. Шиварова, никакъвъ споръ между него и министра нѣма. Г. Шиваровъ тъкмо дири отговорностъ и пита, защо не сж взети надлежнитѣ мѣрки да могатъ да се изпратятъ тия колети на войницитѣ отатѣкъ Чаталджа. И г. Франгя ви отговори: защото ние имаме толкова много работи, че не можахме да направимъ туй, и като аргументъ чете телеграмата на г. Дикова, началника на тиловото управление. Сега г. Диковъ прѣдъ насъ нѣма да отговаря. Ако г. Франгя не ще да отговори, ще трѣбва да отнесемъ запитването си къмъ г. министра на войната. Азъ пакъ ще напомня тукъ — трети пътъ чувамъ — какво, когато ние димъ отговорностъ, че нѣкаква служба не върви добръ, както законитѣ изискватъ, министритѣ отговарятъ: отговорни сж тия, които сж на бойното поле и които не могатъ да бѣдатъ отговорни прѣдъ насъ. Съ това ние унищожаваме всѣкакъвъ контролъ на парламента надъ министритѣ. Тоя аргументъ г. Франгя не трѣбва да навежда. Щомъ като теле-

грамата, която ни показва г. Франгя, е отъ 15 февруарий, тя доказва, че слѣдъ като запитването бѣше отправено отъ г. Шиварова, г. Франгя се е сѣтилъ, че има нѣкоя занемарена служба въ неговото министерство, и оттогава вече започва разпорежданията си. Нѣма защо да дира отговорностъ азъ, защото г. Франгя самъ я признава. Телеграмата е отъ 15 февруарий, и вѣроятно, както виждате, два или четири мѣсеца слѣдъ изпращането на колетитѣ. Тѣй че, ако нѣма други съображения, които г. Франгя каза на послѣдѣкъ, че ще ни ги каже слѣдъ моето говорене, азъ мисля, че виновността на г. Франгя е установена. (Смѣхъ) Тая отговорностъ той най-добрь ни я доказва съ фотографията, защото съ послѣдната дѣйствително се установява, че има 67 хиляди, колети на гарата Караачъ.

Прѣдседателъ: Понеже нѣма дневенъ редъ по тая интерпелация, минаваме на слѣдующитѣ интерпелации.

Има двѣ интерпелации: едната отъ народнитѣ прѣдставители г. г. Никола Ченковъ, д-ръ Константинъ Списаревски и други, а другата отъ народния прѣдставителъ г. Янко Сакъзовъ по общата политика. Тѣй като прѣдметътъ на двѣтѣ интерпелации е еднакъвъ, ще се съгласите, за да не оставатъ противоречия, да бѣдатъ разглеждани и двѣтѣ интерпелации съвмѣстно. Споредъ правилника, думата би трѣбвало да иматъ г. г. запитвачитѣ, слѣдъ който ще отговори г. министърътъ, освѣтъ ако тѣ се съгласятъ да чуятъ по-напрѣдъ отговора на г. министра, който знае съдържанието на интерпелациитѣ и слѣдъ това вече да взематъ тѣ думата.

С. Русевъ: По добръ е г. министъръ-прѣдседателъ да направи своитѣ изявления.

Прѣдседателъ: Ако г. г. запитвачитѣ не се съгласятъ, ще имъ дамъ думата веднага.

Д-ръ Н. Списаревски: Ние желяемъ най-напрѣдъ да развиемъ нашитѣ интерпелации, а слѣдъ туй да изслушае г. министра.

Прѣдседателъ: Има думата г. Никола Ченковъ.

Н. Ченковъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Вие знаете каква дълбока рана се откри въ душата на всѣки българинъ отъ онова, което нашата съвѣдка Ромжния аспирира. Вие можете да си прѣдставите колко по-дълбоко това се чувствува отъ ония, върху тѣлото на които непосредствено трѣбва да се извършва тази нечувана въ историята и невиджана досега ампутация. Въ единъ моментъ, когато погледътъ и мисльта на цѣлия български народъ сж отправени тамъ, въ тракийскитѣ полета, дѣто храбритѣ български синове водятъ гигантска борба срѣщу вѣковния угнетителъ на балканскитѣ народи, въ единъ моментъ, когато балканскитѣ народи, когато християнското население на Балканитѣ се стреми да смѣкне най-грозното иго, петното на цивилизацията и културата, казвамъ, културна и цивилизована Ромжния иска да извърши най-голъмото варварство, иска да създаде най-черния листъ на новата история.

Аргументитѣ и мотивитѣ на тази безподобна аспирация, ние ги четемъ въ официалния и полуофициалния ромжнски печатъ. Започнали отъ тамъ, че ромжнитѣ иматъ голѣмъ дѣлътъ отъ свои сынародници — куцовласи — въ онѣзи мѣста, които евентуално биха подпаднали подъ насъ; основавайки се на туй, че Ромжния спази неутралитетъ, безъ който България и съюзнитѣ балкански държави не биха могли да доизкаратъ започнатото дѣло до тамъ, до кѣдѣто сж го довели сега — аргументи и мотиви, единъ отъ

другъ по-несъстоятелни — най-сетнѣ тѣ разкриватъ истинския и единственъ мотивъ на тая аспирация. Това е охраната на ромънската държава, стратегическата необходимостъ да се обгради отъ евентуалното желание на България да ревандикира ромънската Добруджа. Нѣма нужда ние, българитѣ, да оборваме този аргументъ, този мотивъ, защото, ако има народъ къмъ когото българскиятъ народъ да се е държалъ най-лоялно, ако има държава, спрѣмо която България да се е държала най-коректно, това, безспорно, е ромънската държава. И при всичко, че е единъ фактъ ноторенъ, извѣстенъ, какво много наши сънародници сж подъ режима на ромънитѣ, въ ромънската Добруджа сѣ пакъ, поради това, че добруджанското българско население тамъ е останало подъ Ромъния, по силата на единъ международенъ актъ и слѣдъ една освободителна война, въ която ромънскиятъ народъ взе участие, тѣзи исторически обстоятелства, казвамъ, бѣха достатъчни, за да се отрече България единъжъ виновни отъ ромънската Добруджа. И никогато въ България никой не е аспиралъ, не е ималъ намѣрени да ревандикира тази частъ отъ Ромъния. Очевидно е, слѣдователно, че този мотивъ е прикритъ мотивъ на онова безчестно дѣло, на онази подла и коварна аспирация, която сега Ромъния проявява. Онова, което насъ тукъ особено интересува, то е, че ромънскитѣ претенции, прѣдъявени по официаленъ редъ, се развиватъ, може-би, до своето осъществление и българскиятъ народъ съ спотанено дишане слѣди и чака пукването на търмоносния облакъ, безъ да може да даде най-милката реакция, безъ да може да отговори достойно така, както истинскитѣ негови страдания, както неговото дълбоко чувство му подсказватъ. Безъ да упреквамъ правителството, прѣдъ видъ на обонитѣ моменти, въ които ние сега живѣемъ, азъ считамъ, че сѣ пакъ при извѣстната обществена дисциплина въ България, правителството бѣше длъжно да даде освѣтление върху развитието на ромъно-българския споръ. И отъ туй желание, да добиемъ по-голдъ освѣтление ние отправяме нашето запитване къмъ г. министъръ-прѣдседателя.

Втората точка отъ нашата интерпелация е, иматъ ли основание слуховетѣ, че българското правителство е обѣщало териториялни отстъпки на Ромъния. Г. т. народни прѣдставители! Нѣма нужда азъ да казвамъ — защото ние всички въ този моментъ живѣемъ съ една мисль, съ едно чувство — какъ страшна и колко ужасна е мисльта, че може да се рекомпенсира една територия, взета долу, по силата на нашата вѣковна ревандикация, по силата на рѣки отъ българска кръвь, пролѣта тамъ, въ наша територия, искана по единъ такъвъ шантаженъ начинъ, по какъвто нашата съсѣдка я иска. Обстоятелството и фактътъ, че, може-би, тази ампутация ще се изпита само отъ пограничните села на българска Добруджа, ни най-малко не намалява болката, ни най-малко не намалява всички ужасъ отъ това дѣло, защото тукъ, не може да има съизмѣрими величини. Ако ние долу добиваме нѣщо, добиваме го по силата на нашитѣ исторически права, добиваме го по силата на туй, че тамъ освобождаваме наши сънародници, а тукъ ще трѣбва да жсваме месо отъ живото наше тѣло, ще трѣбва да се даватъ свободни българци, които никогато отъ сжществуването си не сж чували ромънска дума, които никога не сж живѣяли съ ромънскитѣ идеали и ромънскитѣ чувства.

Г. Добриновичъ: Браво. (Ржкоплѣскане)

Н. Ченковъ: И като вѣнецъ на всичката тая прѣсжпностъ, на тоя ромънски замисль, ние срѣщаме най-послѣ инсинуации въ ромънския официозъ „La politique“, че българското правителство устройвало демонстрации, че устройвало специални депутации отъ добруджанския край, за да протестира противъ

тая анексия. Но — разсжждава по-нататъкъ официозътъ — можемъ да бждемъ спокойни и да не обръщаме никакво внимание на тѣзи демонстрации, защото, знайно е, че въ тѣзи мѣста нѣма българи, а има само ромънски и турци. Нема, г. т. народни прѣдставители, при туй безподобно изкривяване на истината, при тая невъзможна и нечувана лъжа, българскиятъ народъ ще трѣбва да не отговори достойно? Азъ искамъ да ви покажа, българското население въ тия мѣста се ужасява при мисльта само, че е възможно да попадне то подъ ромънско иго. Прѣдъ менъ тукъ стои апелътъ на жителитѣ на една отъ тѣзи гранични общини отъ Варненския окръгъ. Въ тоя апелъ тѣ казватъ: (Чете) „Жителитѣ отъ деветнадесетъ села, съставляюща Пчеларовската община, като чувствуваме безотрадното положение, въ което сме поставени отъ претенциитѣ на нашата съсѣдка Ромъния за териториялни компенсации, като понесохме досега всички тегоби и жертви на освободителната война — издигаме високо своя гласъ на възмущение и протестъ къмъ алчните и коварни стремежи на Ромъния.

„Присѣдиняваме къмъ своя патриотиченъ протестъ и она на своитѣ бащи и синове, които загинаха на бойното поле, а и сега още тамъ пазятъ цѣла Европа отъ хунското насилствие на дивитѣ азиатски орди, подъ чието иго недавна се намираше и Ромъния.

„Нема ние, потомцитѣ на Аспаруха, Добротича и Валика, старитѣ български царе и владѣтели на Добруджа; ние, които съ своя трудъ прѣвѣрнахме тази земя въ житница, ние, които едвамъ усѣтихме икономическия подъемъ на страната, заживѣхме съ пълна вѣра и надежда за бждѣще още по-голдми културни блага — сега ще трѣбва да свинемъ отново вратъ и да минемъ подъ робството на една държава като Ромъния, която съ нищо не е показала, че заслужава почетно мѣсто въ реда на културнитѣ европейски държави.

„Апелираме къмъ далновидността на нашата дипломация, въ чиито рѣшѣ днесъ се намира сждбата, на цѣлото добруджанско население и къмъ която сж обрнати погледитѣ на цѣлия български народъ.

„Правимъ искренъ и патриотиченъ позивъ къмъ г. т. народнитѣ прѣдставители отъ Добришка, Балчишка и Силистренска околии, да застѣпатъ енергично каузата ни прѣдъ правителството и парламента.

„Апелираме сжщо така и къмъ всички видни обществени дѣйци и публицисти да пледиратъ въ печата за нашето положение.

„Не искаме ние ромънското крѣпостничество, защото съ крѣвь сме извоювали своята политическа независимостъ и гражданска свобода.

„И днесъ даже съ своитѣ храбри синове, готови сме да оросимъ своитѣ бащини огнища и добруджанскитѣ полета съ своята невинна крѣвь, за да докажемъ на свѣта, че сме готови да се самопожертвуваме, но не и да се подложимъ на ново робство.“ (Ржкоплѣскане отъ всички страни) По-добъръ отговоръ на тѣзи твърдѣния на ромънскитѣ политици отъ този трагиченъ позивъ на добруджанското население едва-ли може да има.

Ние, казахъ въ началото, сме при пълно невѣдѣние на този въпросъ. Особеностъта на момента, може-би, налага на правителството да пази пълна дискретностъ, но сѣ пакъ, сега, когато търмоносниятъ облакъ е толковъ наизрѣтъ, че може-би скоро ще се пукне, ние желаемъ да чуемъ отъ него истината, да ни даде освѣтление, както върху развитието на този споръ, така сжщо и да ни отговори на второто питане: вѣрно ли е, има ли основание да се вѣрва, че правителството е дало нѣкакви териториялни отстъпки на Ромъния. Когато е въпросъ за тия териториялни отстъпки, ние сме длъжни тукъ да кажемъ,

че, ако действително нашето правителство е било принудено, отъ особено трудното положение, при което тая аспирация на Ромъния се прояви, ако въ интереси на мира, ако въ името на по-големитъ интереси на България, действително сж направени нѣкакви отстъпки, макаръ и въ форма на ректификация, то сега, слѣдъ като Ромъния принципиално отрече да се съгласи съ неговото предложение, правителството има всичкото основание да счете онова, което то се е съгласило да даде, като *nil et non amen*. Азъ мисля, че то има само единъ дългъ по този въпросъ: той е да отрече изцѣло, принципиално искането на Ромъния, като искане противоположно, като искане лишено отъ етническа и етическа основа. Ние се надѣваме, прочее, че българското правителство така ще отговори и по този начинъ ще внесе нужното успокоение въ тѣй възбуденото обществено мнѣние на България. (Ръкоплѣскане отъ всички страни)

Прѣдседателъ: Има думата търновскиятъ народенъ прѣдставителъ г. д-ръ Константинъ Списаревски, за да развие втората частъ отъ интерпретацията.

Д-ръ К. Списаревски: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Когато българското оръжие правѣше съвременни усилия, за да сломи послѣднитъ останки отъ Турската империя, когато получихме адмиралцията на цѣла Европа, на цѣлия културенъ свѣтъ, отъ нашата събѣдка Ромъния получихме едно предложение да ѝ отстъпимъ една частъ отъ българска земя, по съображения, които въ края на моятъ рѣчь азъ ще развия, като, на първо мѣсто, основава своето искане на нѣкакво си историческо право. Най-послѣдниятъ курсъ въ ромънската политика по отношение аспирациитъ ѝ спрямо България се съдържа въ изявлението, което тѣхниятъ пълномощенъ министъръ въ София, князь Гика, въ послѣднитъ дни, прѣди 4—5 дена, на пътъ за Петербургъ, е направилъ прѣдъ кореспондента на „*Neue freie Presse*“ — изявление, което съмнително е дали би го направилъ тукъ, въ столицата на България, но понеже е на чужда земя, далечъ отъ насъ, развръзалъ си е езика и е казалъ слѣдующето: (Чете) „Голѣма частъ отъ общественото мнѣние въ Европа не бѣше ориентирана по този въпросъ“ — по въпроса за ромъно-българския конфликтъ. — „Тукъ се касае за единъ въпросъ, който съществува отъ берлинския договоръ и датира отъ 35 години. Настоящата война повдигна само съвършено механически този граниченъ въпросъ, и обвинението, че ние искаме да използваме сегашнитъ условия и мжнотии на българитъ сж напълно неоснователни.“ Това е казано, *nota bene*, отъ прѣдставителя на Ромъния въ София. Ние трѣбвало би да държимъ смѣтка за тѣзи изявления, не да ги минемъ съ мълчание. Значи, споредъ тълкувателя на ромънската политика въ нашето отечество, ромънскитъ претенции датирани още отъ врѣмето на берлинския договоръ. Обаче, азъ ще ви направя не нѣкои разкрития — може-би мнозина отъ васъ ги знаете, най-паче г. министърътъ — а нѣкои напомнвания изъ миналото, именно отъ берлинския договоръ, за да видите, че тъкмо тогава, когато тѣ имаха пълна възможность да прѣдваятъ своитъ претенции, не сж казали нито дума за това, което прѣдваятъ днесъ по единъ, бихъ казалъ не шантаженъ, както каза прѣждоговорившиятъ, а по единъ недобросъвестенъ начинъ.

Въ берлинския конгресъ ромънскитъ искания се развиватъ по слѣдующия начинъ. Когато започналъ конгресътъ засѣданията си, първи се явяватъ гърцитъ съ едно искане — да бѣде допуснатъ единъ тѣхенъ прѣдставителъ, за да изяви тѣхнитъ претенции. Такова нѣщо на Гърция не се позволи. По-

късно се явиха ромънитъ съ свои искания, прѣдвявани отъ тѣхния кралъ Кароль, който благодарение на обстоятелството — че имаше роднински връзки съ германския домъ, на Ромъния допуснаха двама делегати да се явятъ *séance tenante* въ конгреса и да прѣдваятъ своитъ искания. Тѣ бѣха Когалничяно и Братяно. Когалничяно и Братяно се явяватъ на десетото засѣдание на берлинския конгресъ и на 19 юний 1878 г., въ този денъ сж зарегистрирани тѣхнитъ изявления въ протоколъ № 10. Господата, които се интересуватъ подробно — протоколитъ сж много интересни — ще намѣрятъ въ тѣхъ и други подробности. И, когато членоветъ на конгреса изслушватъ меморандума, четенъ отъ Когалничяно, и ромънскитъ делегати си отиватъ, тогава почва — значи отъ десетото засѣдание — да се дебатира, да се уяснява въпросътъ за границата между България и Ромъния. По-рано конгресътъ е ималъ друга работа и едва въ десетото засѣдание, повтарямъ, започва да се дебатира този въпросъ. Какво става? Вие поминте много хубаво, че санстефанскитъ договоръ, въ чл. 6 прѣдвиждаше, че сегашна Добруджа трѣбва да бѣде владѣние на Русия. По-късно берлинскитъ договоръ еламинира това постановление на санстефанския договоръ и Добруджа минава въ ромънски рѣцѣ. Но Ромъния не взема Добруджа въ тѣзи прѣдѣли, въ които, по чл. 6 отъ санстефанския договоръ бѣше прѣдвидена да я владѣе Русия, а я взема въ съвсѣмъ други прѣдѣли, благодарение, отъ една страна, на своитъ искания, за които ѝ помогна много Бисмаркъ и, отъ друга страна, благодарение на голѣмото съчувствие, което Ромъния имаше между извѣстни прѣдставители на великитъ сили. Чл. 6 отъ санстефанския договоръ постановяваше изрично: (Чете) „Границата ще напусне морското крайбрежие близо до Манкалия, ще мине по южнитъ прѣдѣли на Тулчанския санджакъ и ще свърши при Дунава, по-горѣ отъ Расово“. Расово днесъ е прѣстено Расоватъ, както Асѣвъ стана Хасанъ и милостъ става мизерикордия... Значи по санстефанския договоръ се прѣдвиждаше, че границата на Добруджа ще мине по линията на Тулчанския санджакъ и ще свърши по Дунава, по-горѣ отъ Расово. Когато, обаче, се изслуша меморандумътъ на ромънския делегатъ г. Когалничяно, въ берлинския конгресъ ставатъ интересни разисквания, и, забѣлжете, въ полза на Ромъния — поддържана главно отъ французкия, отъ италианския и най-всичко отъ австрийския посланици, прѣдставители въ конгреса. Въ засѣданието на 19 юний, когато си излизатъ ромънскитъ прѣдставители, настѣпватъ най-критическитъ и най-важни моменти, които днесъ случайността ни накара да ревелираме. Става Вадингтонъ, прѣдставителъ на Франция, и казва, че поддържа исканията на Ромъния да ѝ се даде Силистра и Манкалия. Слѣдъ него става Андраши и той поддържа неговото искане и казва да ѝ се дадатъ мѣстата между Силистра и Черна-вода. Слѣдъ него италианскитъ прѣдставителъ Корти поддържа същото, каквото поддържа и Вадингтонъ, което значи, че и италианскитъ прѣдставителъ поддържа, да имъ се даде Силистра. Слѣдъ като сж изслушани тѣзи трима прѣдставители, става рускиятъ прѣдставителъ, князь Горчаковъ, и казва, че това, което досега е дадено е достатъчно, и безъ това България, стѣснена отъ конгреса, ще прѣтръпи единъ голѣмъ ударъ, ако границата се простира дори до Силистра. Но най-интересни сж изявленията на графъ Шуваловъ. Той казва дословно слѣдующето: (Чете) „Съ отстъпването на тригълника, който почва отъ изтокъ на Силистра, Русия удовлетворява желанието на конгреса“. И прочита тази декларация: (Чете) „Прѣдъ видъ съществуването на ромънски елементъ между Силистра и Расово“ — една голѣма грѣшка, понеже ромънскитъ елементъ тогава и днесъ не е сж-

пешествувал там, но така го е схващали тогава руският дипломат — руският пълномощник се съгласяват ромънската граница да се простира надлъж по Дунава, отъ Расово къмъ Силистра, безъ прѣдѣлната точка върху Черно-море да замине Манкалия. Конгресътъ въ това си първо засѣдание на 19 юний 1878 г. взема само тѣзи рѣшения по опрѣдѣляне ромъно-българската граница, и едва въ засѣданието си отъ 28 юний, значи нѣщо слѣдъ 13 дена, князь Хохонлоу, който е билъ прѣдседател на комисията и е докладвалъ въпроса за ромъно-българската граница, въ това засѣдание, като е докладвалъ по сѣщия въпросъ, повдигналъ на засѣданието отъ 19 юний, казва — думитъ му сж протоколирани тукъ въ протокола: (Чете) „Точката по-долу отъ Силистра не е още опрѣдѣлена, но приетата линия не е стратегическа и началото ѝ остава да се опрѣдѣли по-сетнѣ le tracé exact de cette concession demeure réservée“. Отъ обясненията, които дава по този начинъ Хохонлоу, които се приематъ и отъ конгреса единодушно, излиза, първо, че точката, отъдѣто ще трѣбва да потегли пограничната линия, за да отдѣли Добруджа отъ България, отъ Дунава до Черно-море, е по-долу отъ Силистра; второ, че пограничната линия не може и не трѣбва да бѣде стратегическа — едно важно обстоятелство. Въ послѣдствие събитията се развиха въ наша връжда, защото, много добръ си спомняте, че конгресътъ, когато не е допусканъ да бѣде тая линия стратегически пунктъ, прѣзъ врѣме на сръбско-българската война по сѣщия начинъ, по който днесъ се опитватъ, ромънитъ ни заеха Арабъ-табия.

Какво става, обаче, по-нататъкъ? Истѣква се, прочее, че точката ще бѣде по-долу отъ Силистра. Това е рѣшението на конгреса, но конгресътъ не е комисия, конгресътъ не ходи да опрѣдѣля границитъ и да чертае планове и скици, това го върши, както е винаги въ подобни случаи, една комисия, тогава наречена делимитационна, международна комисия, която идва слѣдъ конгреса, и опрѣдѣля вече по смисъла и духа на рѣшенията, взети на тѣзи двѣ важни и исторически засѣдания — на 19 и 28 юний. Какво става, обаче, въ комисията? Когато тя идва първото нѣщо на ромънитъ е било — въ туй отношение тѣ сж мурафетлии — да я посрѣщнатъ много хубаво, да ласкаятъ членоветъ ѝ, да я иматъ при себе си, да я черпятъ съ шампанско; въобще власитъ сж се отнесли съ комисията много кулантно, естествено е, тѣ сж искали да прѣдразположатъ нейнитъ членове. И като комисията почва работата си, става слѣдующето: конгресътъ въ Берлинъ се разотива, делегатитъ се разотиватъ, протоколитъ се напечатватъ, остава единъ исторически документъ и почва комисията да извърша работата по слѣдующия начинъ. Явяватъ се ромънитъ и казватъ: „Ние непрѣмѣнно трѣбва да дойдемъ по-долу отъ Силистра, защото ще строимъ мостъ, и този мостъ, неговото търговско и стратегическо значение, има смисълъ само ако бѣде подъ Силистра“, единъ аргументъ, който тѣ сж изтъквали прѣдъ комисията. Но какво излиза по-късно, вие знаете. Тѣ излъгаха комисията, защото мостътъ, за който е дума, не се построи подъ Силистра, а се построи между Черна-вода и Фетещи. Тамъ за дѣло говориха нѣма никакъвъ мостъ. Сега едва, за да бждатъ обезпечени и охранени отъ евентуално нападение, повдигатъ въпросъ за единъ новъ мостъ, който тепърва ще строятъ при Силистра, а моста, който по-рано искаха да строятъ и за който молиха комисията да имъ направи извѣстни отстъпки, не построиха, а построиха мостъ, както казахъ, между Черна-вода и Фетещи. Но комисията нанася единъ смъртенъ ударъ тѣмъ на този край, който тогавъ заграбенъ наполовина, сега искатъ да обсебятъ всецѣло. Тя опрѣдѣля пограничната линия откъмъ Дунава, между

Силистра и Расово и отнима по този начинъ работната земя, ниви, ливади, лозя въ цѣлия почти Силистренски окръгъ. Откъмъ тая страна, дѣто е ромънската граница, той отнима най-главното — главитъ на изворитъ за напояване на града и 68 села, които берлинският конгресъ не имъ е далъ. Комисията направи, както казахъ, друго, отне ни 68 села, сѣ „ромънски . . .“, като напр. Ново-село, Острово, Горни-Добромиръ, Каладжа-дере, Кашли и т. н. — нито едно село съ ромънско име. И ако, г-да, днесъ става дума на тая тема, като набързо само ви нахвърлямъ една историческа истина, единъ фактъ, то е за да истѣкна, че нашитъ съсѣди не само иматъ право да искатъ още нѣщо отъ нашата земя, която е напоена съ кръвта ни, но трѣбва да ни връщатъ незаконно заграбената. Ако стане една ревизия — сега това може, тогава не можеше, ние още бѣхме въ пеленитъ си и на-да-ли сме знаели въ подробности какво е работила комисията, не знаемъ какви сж били даже нашитъ комисари и ако е въпросъ за земя, ние сме, които ще трѣбва да ревандикираме беззаконно заграбена земя. Берлинският конгресъ не постанови това, което въ сжщностъ стана послѣ реалностъ: той не имъ даде право да строятъ моста си при Черна-вода и Фетещи, както не имъ даде право да заематъ 68 български села.

Сега да видимъ, какво ни казватъ нашитъ съсѣди и какво сж мислили по-рано. Азъ казахъ прѣди малко, че ако Ромъния има историческо право или претендира да има такова, ако Ромъния се страхува, щото единъ денъ засилени ние да не станемъ нейнъ врагъ, ако Ромъния мисли, че Силистра трѣбва да ѝ принадлежи, заради това, защото нѣкога, не знамъ въ кое столѣтие сж имали нѣкой князь Мирчо, то питаме се, какъдъ бѣше умътъ на ромънскиятъ държавници, които имаха голѣмото щастие и удобния случай да прѣдставятъ меморандумъ въ берлинския конгресъ и да прѣдвяятъ още тогава, най-сполучливиятъ моментъ, най-опортюниятъ моментъ, най-сподниятъ, за да прѣдвяятъ тѣзи искания, които прѣдвяватъ слѣдъ 35 години? Прѣдставятъ меморандумъ, но въ него не е казано абсолютно нищо, защото нашитъ съсѣди сж се бояли тогава за собствената си кожа, която сж мислили, че не могатъ да запазятъ, защото Ромъния бѣше застрашена да стане на парчета въ берлинския конгресъ. Тогава Ромъния не мислѣше за Силистра, защото знаеше, че е българска, а не ромънска, а мислѣше за свършено друго. Въ меморандума, главно въ третия пунктъ, сж изложени, какви сж исканията на Ромъния. И вие ще видите, че тя трепери вече за собствената си кожа; нея я е страхъ, като ѝ вземаха Бесарабия, да не стане нѣщо друго, да ѝ отръжатъ и нѣкоя друга частъ, и затова въ пунктъ 4 се казва: (Чете) „Nous avons le ferme espoir que la Roumanie recrévera du Gouvernement Imperial de Russie une indemnité de guerre en proportion des forces militaires qu'elle a mises en ligne“, което значи: „Имаме пълно убѣждение, че ще получимъ извѣстно обезщетение“, защото искатъ да качатъ тѣ, „разстроихме се много, силата ни намали и то ударихме на просия и мислиме, че ще ни помогнете, и ще ни дадете малко пари“. За Силистра нѣма нито дума. По-нататъкъ: (Чете) „La Roumanie a confiance que son indépendance sera définitivement et pleinement reconnue par l'Europe“ — моли се да ѝ признаатъ независимостта. Третиятъ пунктъ отъ меморандума казва: (Чете) „Elle serait heureuse et reconnaissante de voir couronner ses efforts qui ont manifesté son individualité, par un bienfait Européen. Ce bienfait serait la garantie réelle de sa neutralité, qui la mette en mesure de montrer à l'Europe qu'elle n'a d'autre ambition que d'être la fidèle gardienne de la liberté du Danube à son ambouchure, et de se consacrer à l'amélioration de ses institutions et au développement de ses ressources“ — Ромъния

моли да ѝ се признае неутралитетът. Това Ромъния иска от берлинския конгресъ. Когато Гърция, когато България, когато на всички балкански държавници се рѣшаваше съдбата, и тѣ нѣмаха възможност да прѣдвяватъ своитѣ искания, на Ромъния се даде възможност, Ромъния имаше пълна възможност да прѣдяви своитѣ искания, единъ най-удобенъ случай, за да говори за своитѣ права. Ние виждаме, обаче, че тя не прѣдвява абсолютно нищо отъ това, което днесъ прѣдвява и за което г. ромънскиятъ посланикъ ималъ куража да заяви въ Виена на кореспондента на в. „Neue freie Presse“, че този въпросъ съществувалъ отъ 35 години, отъ берлинския конгресъ.

Н. Давидовъ: Тамъ се разбиратъ.

Д-ръ Н. Списаревски: Вие виждате, г-да, до какви скитовни, до какви недоразумѣния съ историтата и съ фактитѣ е влѣзла Ромъния.

Сега да разгледаме малко трагикомичната страна на въпроса. Отначало съюзътъ стана, прѣдприе се война противъ Турция. Ромъния — туй е моето дълбоко убѣждение — не само тя, но между многото и ти, мислѣше, че въ тази война ние нѣма да излѣземъ съ чест и че ще стане нужда Ромъния да спасява нашето положение и затова мируваше. И когато вече събитията се развили така, че българското оръжие побѣдоносно се понесе изъ македонскитѣ и тракийскитѣ полета, когато цѣлиятъ свѣтъ се убѣди, че балканскиятъ съюзъ е властенъ самичкъ да разрѣши източниятъ проблемъ, Ромъния обръща колата. Отначалото тя иска да ѝ отстъпимъ частъ отъ българска земя, специално Силистра, защото този градъ нѣкога е билъ ромънско владѣние. Вие помните, г-да, че това прѣди два мѣсеца бѣше първиятъ аргументъ, когато се говорѣше за фамозния князь Мирчо. По-късно стана едно салтомортале въ тѣхното убѣждение по отношение на това и — това е вториятъ аргументъ, съвсѣмъ различенъ отъ първия — поискаха, щото прѣдъ видъ на това, че България се увеличава, като възнаградение, да ѝ се даде едно парче земя. Третиятъ аргументъ, още по-куриозенъ, е, че България не само се увеличава, става голѣма и щомъ България става голѣма, тя, Ромъния, става малка, иска да ѝ се подари нѣщо. Последниятъ, най-силниятъ аргументъ, който сега се дебатира и разисква изъ ромънскитѣ вѣстници и изъ площадитѣ, е, че България прѣдставлява вече една голѣма опасностъ заради това, защото единъ денъ има опасностъ да обрне оръжието си сръщу Ромъния — отдѣ такова заключение, ние не знаемъ — тя апелира, не само къмъ насъ, а и къмъ великитѣ сили, да ѝ се даде земя, защото „мене ме е страхъ отъ България“. Това е последниятъ аргументъ. Когато единъ човѣкъ, какъвто и да билъ той, когато колективно тѣло или лице прѣдвява едно искане, ако е разумно, ако неговото искане е правдиво, то се прѣдвява въ една строго опрѣдѣлена форма и се казва азъ искамъ да ми се даде това и това по слѣдующитѣ съображения. Какви сж тия ромънски хитрувания въ продължение на два мѣсеца — най-напрѣдъ за Силистра, че тамъ е билъ нѣкога си князь Мирчо, послѣ защото много сме се увеличавали и затова трѣбвало да дадемъ сръщу неутралитета ѝ едно възнаграждение и напоследѣтъ да ѝ подаримъ, защото сме се засилили? Такава еволюция въ умоветѣ на хората, които управляватъ Ромъния може ли да стане въ два мѣсеца? Това показва, че почвата, на която сж стъпили, е пшаткава; че тѣхнитѣ искания нѣматъ база и че най-послѣ това, което го искатъ съ милостъ, послѣ съ единъ куражъ достоенъ за по-друга участъ, го искатъ не затуй, защото иматъ право, ами както ви казахъ, ако мине ей така. Но въ България управляватъ хора,

които носятъ отговорностъ, които нѣма да се солидаризиратъ съ такава една политика; въ България кждѣто има министри, които трѣбва да отговарятъ за всѣка педя земя, която ще се даде, нѣма да се поведатъ по ума на ромънитѣ; азъ съмъ увѣренъ въ това и азъ разчитамъ най-вече на патриотизма на старитѣ и опитни дѣйци, каквито ние ги виждаме на червената маса, които нѣма да се поддадатъ на ромънскитѣ поплъзновения. Тѣ нѣма да се поддадатъ заради това, защото историтата, фактитѣ сж на наша страна; фразитѣ и шикалкавенията сж на ромънска страна.

Най-последниятъ аргументъ е най-важенъ и заради това ще го разгледамъ по-подробно. Ако, казватъ ромънитѣ, България се запази въ тѣзи граници, въ каквито е сега, слѣдъ войната тя съставлява една голѣма опасностъ за насъ, и затова ние би трѣбвало да ѝ дадемъ земя. Какъ подкрѣпятъ тѣ своето искане? По единъ много оригиналенъ начинъ. Казватъ, ако не ни дадете, ние ще се биемъ, ние ще имаме свада, ако ни дадете, тогава ще се спогодимъ. Ама че ние не даваме, вие искате да го вземете съ сила, кога е моментътъ, когато ще се разберемъ и спогодимъ? Именно тогава нѣма да се спогодимъ, когато вие ни заграбвате. Дайте ни казватъ това, за да има миръ — това не е аргументъ, това сж само фрази, и тѣ ти подкрѣпятъ по единъ начинъ много интересенъ. Въ едно, тѣй наречено, изложение, което четемъ въ в. „Neues Wiener Tageblatt“, единъ вѣстникъ, който има връзки съ Външното министерство въ Виена, единъ документъ, може да не е автентиченъ, но въ всѣки случай рисува психологията на момента сега въ Ромъния, е казано слѣдующото: (Чете) „Съ минаването на тоя градъ въ притежание на Ромъния“ — въпросътъ е за Силистра — „и чрѣзъ прѣвърщането на крѣпостта въ крайна точка на единъ военанъ мостъ, ще изчезне и непрѣкъснатата опасностъ, която застрашава моста при Черна-вода“ и заключаватъ: „Отъ всичко това може да се види, че ако Ромъния, по едни или други мотиви би била принудена да се откаже отъ частъ отъ своитѣ искания, въ никой случай не може да се откаже отъ Силистра“. Ако Ромъния получи това не доброволно, а съ силата на оръжието, кждѣ е, тѣй да се каже, гаранцията, че ние ще живѣемъ въ миръ? Дадемъ ли доброволно или не дадемъ, вземе ли го Ромъния съ оръжие или безъ оръжие, мирътъ и добритѣ отношения между двѣтъ съседки нѣма да се рѣши съ това; той ще се рѣши само тогава, когато Ромъния се откаже отъ своитѣ аспирации, когато еднѣжъ за винаги се помири съ мисълта, че България не си дава земята безъ да бже взета съ оръжие. Г. г. народни прѣдставители! Никой моментъ не е по-удобенъ, отколкото днесъ, никое мѣсто не е повече удобно отъ това, когато засѣдаваме днесъ, да го заявимъ, че българскиятъ народъ не дава нито педя отъ своята напоена съ кръвъ земя. (Ржкоплѣскане отъ разни страни) Правителството може да рѣши въпроса така или иначе, въ него е властѣта, то ръководи дипломатическия отношения на страната, то ръководи българската политика и не знаемъ какво ще бже послѣдното рѣшение, но моментъ е да заявимъ още единъ пѣтъ и главно още едно нѣщо: че ако на България бже съдено да изпие тази горчива чаша, ние ще ситаме, че това, което е въ нейнитѣ рацѣ е българско и че е запрабено по единъ най-мародерски начинъ. (Ржкоплѣскане отъ разни страни)

Г. г. народни прѣдставители! Има единъ въпросъ, обаче, който е чисто домашенъ. Моментътъ, който прѣживяваме, е много критиченъ, много важенъ — това се вижда отъ настроението, което има въ послѣднитѣ 15—20 дни въ страната. Касае се не само да се погледне на него съ всичката сериозностъ, но

се касае да се сплотят всички сили на нацията въ едно, за да отстоимъ своитѣ права. Отъ този въпросъ нека никой въ България не посмѣе да направи политика. Ако правителството се намира въ трудно положение, нека съ всички сръдства, всички политически лидери отъ всички партии да му се притекатъ на помощъ. Не бива единъ день, ако, не дай Боже, частъ отъ българското тѣло се откъсне, да се каже, че това се дължи на халтавостта на една политика, на единъ кабинетъ, който управляваше еди-кога си въ България. Моментътъ е такъвъ, че това, което може да се заграби, не го дава правителството; това, което може да ни се вземе съ сила, не е затова, защото правителството не е достатъчно силно, за да отбрани народнитѣ интереси; моментътъ е другъ: касае се за единъ атентатъ върху нацията, а нацията не се прѣдставлява само тукъ (Сочи министерската маса), но и на тѣзи скамейки (Сочи депутатскитѣ банки въ лѣвицата), прѣдставлява се отъ цѣлия парламентъ. Ето кѣдъ е най-важниятъ моментъ. Касае се да сплотимъ всички наши усилия, касае се да напрегнемъ всички наши добри желания въ единъ такъвъ моментъ, въ какъвто се намира сега правителството, да изведемъ неговия корабъ на сигуренъ и здравъ брѣгъ. Какво искатъ ромънитѣ? Перлитъ на земледѣлска България, защото, този, който познава Добруджанския край, този, който е пропитувалъ тѣзи земи, които днесъ искатъ да ни заграбятъ, трѣбва да знае, че това е диамантътъ, най-хубавиятъ, най-разкошниятъ кѣтъ на земледѣлска България. Въ тази страна, която ромънитѣ единъ день искатъ да владѣятъ, миръ нѣма да има, защото тамошното население е единъ здравъ елементъ и ромънитѣ ще има да се разправятъ дълго врѣме съ него. И не само това; въ тази страна нѣма да има спокойствие за тѣзи, които сѣ прѣживѣли тия тѣжки моменти, но нѣма да има миръ и за онѣзи, които ще настѣпятъ въ чужда земя, които ще заграбятъ нашето. Защото, не само че населението ще бѣде възмутено, но ще настѣпятъ полѣми негодувания, ще настѣпятъ, може-би, и бунтове. Българскиятъ народъ отъ тази частъ на България, който утрѣ вие ще видите въ едно громадно болшинство да дойде тукъ, за да иска обяснение отъ правителството, да се освѣтли върху това, е елементъ, щото не само ще вземе сопитѣ и пушкитѣ да се бие, но ще отиде на обсилитѣ, за да направи отъ своитѣ трупове щитъ противъ исконнитѣ врагове на България!

Г. г. народни прѣдставители! Ние знаемъ, че правителството не може въ такъвъ единъ моментъ да ни каже всичко. Ние знаемъ, сѣщо така, че положението, въ което то се намира, ни налага известна резерва. Нашата цѣль, обаче, моята и на моитѣ колеги, които подписахме интерпелацията, бѣше, да молимъ правителството и респективно министра на външнитѣ работи, г. Иванъ Евстатиѣвъ Гешовъ, да ни даде, ако не пълни и изчерпателни освѣтления, то поне освѣтления отъ такъвъ характеръ, които да успокоятъ развълнуваното обществено мнѣние, които да успокоятъ духоветѣ и да дадатъ да разбератъ всички, че правителството въ България държи смѣтка не само за това, което става на бойното поле, но и за това, което става въ този моментъ въ другъ единъ край на България, дѣто се води една подземна борба, една борба за животъ и смъртъ, кѣдѣто хората се застрѣпаватъ въ своето национално и социално сѣществуване, кѣдѣто знаятъ, че, ако случайно попаднатъ въ една ромънска държава, кѣдѣто феодализмътъ по отношение експлоатацията на труда е въ пълния си развѣтъ, ще станатъ безправни роби. Отъ тѣхно име, отъ името на моитѣ колеги, които подписаха интерпелацията, азъ моля г. министра на външнитѣ работи да бла-

говолѣ да ни даде нѣкои освѣтления, за да можемъ ние, като народни прѣдставители, и тѣхни пратеници, да ги освѣтимъ напълно. (Ржкоплѣскане отъ болшинството)

Прѣдседателъ: Има думата г. Янко Сакжзовъ.

Я. Сакжзовъ: Не смѣтате ли, г. прѣдседателю, че добръ ще бѣде по-напрѣдъ да отговори г. министъръ-прѣдседателъ?

Прѣдседателъ: Въ сжщностъ двѣтъ запитвания се отнасятъ до политиката на правителството, та по-добръ ще бѣде да се слѣятъ и като се изкажатъ всички по въпроса, тогавъ г. министъръ-прѣдседателъ ще вземе думата, да се изкаже и по вашата интерпелация. Слѣдъ като отговори г. министърътъ, вие пакъ ще имате думата.

Я. Сакжзовъ: Г. г. народни прѣдставители! Моята интерпелация има по-широки размѣри и се отнася до общото положение въ страната. Азъ запитвамъ г. министъръ-прѣдседателя да ми каже, на каква точка стоятъ военнитѣ дѣйствия съ Турската империя и да-ли правителството има основание да вѣрва, че е настѣпилъ моментътъ, да се започнатъ прѣговори за миръ и върху какви условия смѣта правителството да сключи този миръ; втората точка се касае до ромъно-българския конфликтъ, за който говорѣи и по-раншната интерпелация, и третиятъ въпросъ се касае до отношенията на България къмъ нейнитѣ сѣюзници, Сърбия и Гърция, относително въпроса за подѣлбата на завоюванитѣ земи. Като общъ въпросъ слѣдъ тѣзи три точки поставямъ питането: какво е становището на правителството изобщо по тия три точки?

Г. г. народни прѣдставители! Ние не сме свѣршили още войната, но именно защото тя не е довършена, затова и въпросътъ за миръ, въпросътъ за отношенията ни съ сѣюзницитѣ, въпросътъ за ромънския конфликтъ ставатъ най-горещи. Ако ние нѣмахме война, можеше по-спокойно да се гледа на послѣднитѣ два въпроса. Самата война вече за всички насъ, които я желаехме и които я нежелавехме, се оказа като едно велико народно бѣдствие, което ние въ своята оцѣнка и въ своята съвѣсть се мъчехме да оправдаемъ и да прѣгледнемъ. Обаче, ние не вършимъ тукъ история, ние не даваме оцѣнка на събитията, но сме повикани да дѣйствуваме, и качеството ни на народни прѣдставители ни задължава, когато виждаме, че развѣритѣ на тази война, наложена на насъ, сѣ такива, че ставатъ вече непоносими и за сегашния животъ у насъ народъ, и за бѣдѣщото ни; ние сме длъжни да встѣпимъ въ дѣйствие и да поканимъ правителството да се изкаже, какъ то мисли да посрѣшне този именно издигнатъ прѣдъ цѣлото настояще и бѣдѣще на страната въпросъ. Размѣритѣ на това бѣдствие...

Прѣдседателъ: Мога ли да апелирамъ къмъ Васъ, да бѣдете въздържани по известни деликатни въпроси? Азъ бихъ молилъ да имате прѣдъ видъ днешното положение на страната и да държите смѣтка за него.

Я. Сакжзовъ: Да, г. прѣдседателю, разбирамъ, че Вашето положение, като прѣдседателъ на българската камара, на народното прѣдставителство, и като съучастникъ въ политиката на българското правителство, Ви налагатъ, единъ видъ, длъжността тукъ въ камарата, да слѣдите, да не се изказватъ страни, които да политчатъ извънъ камарата, като една слабостъ, като една некадърностъ на страната ни, да продължава това дѣло, съ което отъ петъ мѣсеца се е нагърбила; мисля, че и всѣки единъ отъ на-

роднитѣ прѣдставители би могълъ да стѣпи на Вашето гледище; обаче, недѣйте да мислите, че свѣтътъ черпи свѣдѣнията си за състоянието на работитѣ отъ това, което се изказва отъ трибунитѣ на парламентитѣ. Това не е поддрѣпленне дори, както нѣкои ще искатъ да кажатъ, това не е потвърждение дори, на онѣзи свѣдѣния, които могатъ да иматъ хората и свѣтътъ за тѣхъ; това не е признание въ слабостъ. Правителството е отговорно да води и продължава едно дѣло дотамъ, докогато то го смѣта за необходимо. А ние, народнитѣ прѣдставители, имаме не само правото, но и свещената длъжностъ да му напомнимъ отъ кога и отъ кой моментъ това дѣло започва да става тежко, тегостно, дори непоносимо.

Прѣдседателъ: Съгласете се съ мене, че не си мѣрите думитѣ, даже отъ гледището, на което Вие се поставяте.

Я. Сакжзовъ: Съжалявамъ, че не мога да раздѣля Вашето мнѣние, г. прѣдседателю.

Д-ръ Б. Вазовъ: Оставете го да говори. Не е мѣродавенъ.

Прѣдседателъ: Тишина!

Я. Сакжзовъ: Тогазъ би било по-добрѣ да изслушаме г. министъръ-прѣдседателя, да кажемъ, съгласни ли сме или не съ неговата политика и да си седнемъ на мѣстото. Така би трѣбвало да бѣде. Но позволете ми да ви кажа, азъ това не го направихъ и тогава, когато вие обявихте мобилизацията. Това ви го направиха другитѣ членове на опозицията, но и тѣ не сж вече отъ сжщото положение, да замълчатъ, да кажатъ „да“ или „не“ и да си седнатъ на мѣстото. И тѣ вече сж прѣминали въ изпълнение на своята обязаностъ като народни прѣдставители, и тѣ ще прѣминатъ да ви кажатъ повече отъ онова, което вие искате само отъ насъ. Моя длъжностъ, г. г. народни прѣдставители, ми диктува да очартая съ едни точни, непрѣувеличени краски и черти онова, което ние прѣкарваме. Ако на васъ това ви се вижда невъзможно да го изслушате, азъ бихъ могълъ да бѣда кратъкъ въ тая точка.

Прѣдседателъ: Не че ние не бихме могли да го изслушаме . . .

Д-ръ Б. Вазовъ: Ще Ви изслушаме, г. Сакжзовъ, говорете!

Прѣдседателъ: Като прѣдседател на Народното събрание трѣбва да пазя свободата на словото. Азъ бихъ молилъ да изслушате г. Сакжзова, а къмъ него отправямъ апелъ, по известни деликатни въпроси да бѣде въздържанъ. Ако той не го направи, най-послѣ принципътъ на свободата нѣма да бѣде накърненъ, но отговорността нека падне върху него. Съ това послѣдно мое напомняне моля Ви да продължите, г. Сакжзовъ.

Я. Сакжзовъ: Съ това Вие не направихте нищо друго, освѣнъ да влѣете масло въ огъня. Азъ ще продължа; азъ ще си изпълня дълга и Вие си изпълнете вашия дългъ.

Моята мисль е слѣдната. Положението, до което военнитѣ дѣйствиа доведоха страната, е такова, че ние сме длъжни да се запитаемъ: нѣма ли да се тури край на него? И второ: заслужаватъ ли това положение, до което ние достигнахме ония жертви, които се дадоха?

Отъ болшинството: Е-е-е!

Д-ръ Б. Вазовъ: Туй ще докаже историята, г. Сакжзовъ! Тепърва има да говорятъ и пишатъ.

Т. Даскаловъ: Нека остане, когато се върнатъ отъ бойното поле войницитѣ да го кажатъ. Тѣ сж на бойното поле и знаятъ по-добрѣ положението, знаятъ и резултатитѣ.

Я. Сакжзовъ: При това положение, въ което се намира страната, ние се запитваме: имаме ли ние достатъчно основание, имаме ли правителството достатъчни основания да започне това дѣло така, както го е започнало? Ние виждаме всички бѣдствия, които се налагатъ на страната.

И. С. Бобчевъ: А славата не виждаме ли, г. Сакжзовъ?

Я. Сакжзовъ: Нея оставамъ за васъ. Ние виждаме тежеститѣ, ние виждаме ромжно-българския конфликтъ . . .

М. Гайдовъ: Тежеститѣ пѣкъ оставаме на Васъ

Я. Сакжзовъ: Не ги оставяйте на мене, а на ония, на които мисля, че се явявамъ прѣдставителъ . . .

М. Гайдовъ: Тѣ ще носятъ славата, а Вие — тежеститѣ!

Я. Сакжзовъ: Тѣй, тѣй ще носятъ славата, а пѣкъ бацитѣ, майнитѣ и братята носятъ тежеститѣ имъ за тѣхъ.

И. С. Бобчевъ: За това ще помисли българскиятъ народъ.

Я. Сакжзовъ: Значи, имайки тѣзи тежести на страната, имайки ромжно-български конфликтъ, имайки отношенията ни съ нашитѣ съюзници, които за васъ не сж вече неизвѣстни, ние се питаемъ: какво спечелихме? И отъ отговора на тоя въпросъ ние ще можемъ да начертаямъ една политика, която трѣбва да правимъ, за да бѣдатъ тегоститѣ по-малки и печалбитѣ да бѣдатъ по-достойни за единъ трудящъ се народъ, нахъвто е нашиятъ. Азъ не мога отъ тази трибуна да разгледамъ ромжно-българския конфликтъ самъ по-себе си, както го разгледаха г. г. интерпелаторитѣ прѣди мене. Не бихъ могълъ да разгледамъ и отношенията ни съ сѣрбитѣ и съ гърцитѣ, така, както ще ги разгледа въ подиръ мене другитѣ членове на опозицията. Сжко не бихъ могълъ да кажа, както нѣкои членове отъ правителството казаха, че войната си е война, тя си има тежеститѣ, ние сме я поели и ще понасяме тия тежести. Нито по единъ отъ тия три пункта азъ не мога да се спра на становището, на което ще се спратъ другитѣ членове на опозицията или нѣкои членове отъ правителството болшинство. И за това, моето мнѣние, отличающе се отъ тѣхното, имамъ намѣрение да го изкажа тукъ, най-послѣ, макаръ и наизпратко.

Г. г. народни прѣдставители! Ние бѣхме и сме противъ вашия методъ да разрѣшаватъ конфликтитѣ между нациитѣ; ние бѣхме противъ войната и сме противъ нея. Безъ съмнѣние, участвувайки въ редоветѣ на войската, ние се боримъ така, както всички други, . . .

Д. Харизановъ: Макаръ че сте противъ нея.

Я. Сакжзовъ: . . . макаръ и да сме противъ, казватъ Вие. И оня денъ тукъ ми се подхвърли: „какъ тогава да се разбере: вие сега наричате войната народна и вашитѣ хора се биятъ въ редоветѣ на войската?“ (Глъшка)

П. Ивановъ: Кои сж вашитѣ хора?

Прѣдседателъ: Моля оставете оратора да говори.

Я. Сакжзовъ: Г. т. народни прѣдставители! Този въпросъ въ подробности можемъ да го разгледаме други пътѣ, но позволете ми съ двѣ думи да си кажа становището по него. Ние сме частъ отъ тази нация, ние се боримъ въ срѣлата на нея, за да прѣвзможне и стане господствующъ нашиятъ възгледъ, нашата политика. Но ако ние оставаме въ меншество по нѣкои и по много въпроси, това не значи, че ние абдикираме отъ обязаността да вършимъ оная работа, която се върши въ страната. Ако ние искаме тукъ единъ по-добъръ, свободолюбивъ законъ, но не сполучимъ и ние ни дадете другъ, помалко свободолюбивъ, ние нѣма да се откажемъ да се ползуваме отъ неговитѣ права и неговитѣ задължения, които той ни дава. Ако ние ни създадете единъ институтъ, такъвъ, че да не е задоволителенъ за насъ, този институтъ е сжко така едно срдство за борба, едно срдство за въздѣйствию върху общественото мнѣние и върху политиката на страната. Войната, която за насъ е едно пакостно, едно отвратително срдство за разрѣшаване на конфликтитѣ между нациитѣ, ако ние ни наложимъ това срдство, тази война, ние нѣма да се откажемъ отъ нашитѣ граждански обязанности, да доизкараме до край тази война и да я изкараме така, щото да стане по възможностъ по-лека за ония, които я водятъ. И благодарение на тия наши възгледи, нѣкои отъ които за васъ, може-би, ще се покажатъ чудни, ние виждате въ редоветѣ на войската да се биятъ наши хора съ сжщия жаръ, съ който жаръ се биятъ и вашитѣ партизани и валитѣ съчувственици.

Т. Даскаловъ: Българитѣ.

Прѣдседателъ: Моля тишина!

Я. Сакжзовъ: Нѣкои казватъ, че нашитѣ съчувственици се биятъ дори по-ревностно и по-умѣло. Това е твърдѣ вѣрно, твърдѣ възможно. Това сж редъ интеллигентни хора, които знаятъ какво нѣщо е да се води война и които се мъчатъ по най-лекия, по най-прѣмия и най-цѣлестигащия начинъ да я водятъ. Ето едно обяснение на нашето поведение по въпроса за войната.

Но ако ние, водѣйки тая война, сме подъ знамената, нѣма да се откажемъ отъ длъжността си да искаме, щото тая война да бжде по-скоро завършена, и това ни кара въ такъвъ единъ моментъ, когато ние сме повикани тукъ да видимъ една смѣтка за онова, което е измѣнато, това ни кара, казвамъ, да ви прѣдложимъ да се изкажете по това — нѣмате ли възможностъ да искате, щото по единъ или другъ начинъ тази война да вземе своя край.

Д. Харизановъ: Г. Сакжзовъ! Кажете Вие единъ начинъ.

Прѣдседателъ: Моля ви се, медѣйте прѣкъсва оратора.

Я. Сакжзовъ: Г. т. народни прѣдставители! Ако ние прѣдпочетохте други пътища, за да се изравнятъ отношенията между насъ и Турция, ако ние прѣдпочетохте да възприемете пътя на война съ Турция, и ако ние наложихте на страната този вашъ методъ — войната, позволете ни, слѣдъ като вече приехме нейнитѣ тежести, да прѣминемъ къмъ критика на онова, което ние сте извършили.

За какво ние поведохте войната? За свободата на населенията, които живеятъ въ Турция. Идеалътъ,

отъ който сте се ръководили — казвате ние — е освобождението на нашитѣ сънародници. По-другояче казано, ние искахте обединението на нацията, изразено на икономически езикъ, ние искахте една по-голяма България, която да може по-добъръ да се развива икономически и културно. Два принципа има тукъ, съ които и азъ искамъ да се справя: принципътъ за обединението на нацията и принципътъ за по-големитѣ граници на отечеството. Принципътъ за обединението на нацията и ние го приемаме — и ние сме сжко за освобождението на поробенитѣ, които бѣха подъ турската властъ; и ние сме за една по-широка държавна единица, защото знаемъ, че една по-широка държавна единица има по-голяма възможностъ да се развива и икономически и културно; но пътътъ, по който ние искаме да достигнемъ до това национално обединение и до туй разширение на нашитѣ граници е другъ, и различенъ отъ вашия.

Ц. Бръшляновъ: Кой е!

Я. Сакжзовъ: Г. Бръшляновъ иска да му кажа кой е пътътъ, като че той е забравилъ вече какво е мислил до вчера! (Общъ смѣхъ)

Ц. Бръшляновъ: Азъ видѣхъ, че той води въ чикма-сокакъ, затова се върнахъ. Кажете го Вие. (Общъ смѣхъ)

Я. Сакжзовъ: Всички, които изневѣрряватъ на своитѣ минали идеали, така отговарятъ. Позволете ми да мина по-нататъкъ.

Ц. Бръшляновъ: Пътътъ нѣма ли да кажете?

Прѣдседателъ: Моля, не прѣкъсвайте г. Сакжзова.

Я. Сакжзовъ: За него ние ще говоримъ въ по-спокойно врѣме, а сега да видимъ вашия пътъ дѣ ще ни заведе. Вашиятъ пътъ — сега го виждаме — и ако досега ние не можехме на дѣло да ви го прѣдставимъ съ една фотография, както го прѣдстави г. министъръ Франгия (Смѣхъ), то петитѣ мѣсеца, които изминахме, сж достатъчно фотографирали въ съзнанието и паметта на народа и отъ родъ въ родъ ще се прѣдава какво нѣщо е война, когато тя се води въ модерно врѣме. И тогава, по-късничко, ние ще направимъ тази смѣтка: да-ли придобивкитѣ, които ще имаме отъ тази война, ще могатъ донѣкъ поне, не да уравновѣсятъ, но да оправдаятъ единъ подобенъ пътъ, по който ние сте тръгнали. Ето вече ние захващаме да правимъ оцѣнка. За тежеститѣ ние не искате да ви се говори, обаче, когато дойде да ги разгледаме поединично, ние правите туй, което днесъ направихте. Имаме да питаемъ за старитѣ опълченци отъ 10-я и 11-я набори — ние го прѣминаваме: законътъ така гласѣлъ, казва ни г. военниятъ министъръ, когато самичкъ знае, че законътъ не гласи тъй, а въ неговото министерство направили така. Вземате данъчнитѣ, отнемате ги отъ тѣхната работа и ги държите въ строя безъ пѣлъ и безъ работа — и тази тежестъ ние я прѣминаваме съ единъ отговоръ на г. военния министъръ: окръжно билъ издалъ. По единъ бюрократиченъ начинъ, съ една фразеология, ние искате да се измѣни оная тежестъ, която лежи върху страната. Ако дойдете да запитате за добитѣка — 100.000 или 150.000 добитѣкъ изтрепанъ, изнемошѣлъ и неспособенъ за работа — кой ще плати тоя добитѣкъ на хората, когато се отваря сега пролѣтната работа, ние отговаряте, както г. министърътъ на финанситѣ отговори: „Когато му дойде врѣмето, ние ще платимъ“. Безъ съмнѣние, когато му дойде врѣмето ще платите, но

времето на земледѣлца сега иска да има единъ чифтъ волове или единъ чифтъ биволи, за да си разоре нивитѣ. Кой ще му ги плати тогава? Когато ви говоримъ за злоупотрѣбленията, които ставатъ съ реквизицията, казвате: „Законътъ е старъ и, слѣдователно, ще му търпимъ негодитѣ“. Старъ или не старъ законътъ, негодата си е негода и тя не се понася леко. Когато дойде да питаме за злоупотрѣбленията въ интендантството, вие ли отговаряте: „Ами това е въ тѣловото управление“, както се изразяваше г. военниятъ министъръ, като-че-ли то не е частъ отъ неговото управление, отъ неговото министерство. Всѣки се мъчи съ една леснина, съ една бюрократична леснина, да се отърве отъ отговорността, която тѣзи тежести докарватъ на страната. И когато ние заговоримъ тукъ, вие апелирате къмъ моя патриотизъмъ и ме дори прѣдупрѣждавате, че съмъ останалъ самичкѣ отъ числото на тѣзи враждебно настроени къмъ мене господа и трѣбва да държа смѣтка за своя езикъ.

Прѣдседателътъ: Не е така.

Я. Санжовъ: Почти тѣй, горѣ-долу тѣй.

Прѣдседателътъ: Азъ казахъ, че съмъ тукъ защителъ на свободата на словото, и такъвъ ще си остана. Но мисля, че като народенъ прѣдставителъ, българинъ, членъ отъ това общество, както прѣди малко самъ казахте, и вие имате задължение къмъ онова свето дѣло, което сме прѣдприели и че трѣбва и вие да се стараете, въ крага на възможността, да спомогнете да се изкара то на добъръ край. (Ръкоплѣскане отъ болшинството)

Я. Санжовъ: Съвършено вѣрно. Въ тоя духъ говоря и това ме кара, г. г. народни прѣдставители, и уважаеми г. прѣдседателю, да не скривамъ поне частицата отъ оная истина, която ще изнесе тукъ. Не можахъ да бъдемъ толкова лековѣрни хора, та да не знаемъ, че това е една голѣма тежестъ, която понасяме, и слѣдователно, азъ съмъ длъженъ, поне съ нѣколко думи, да кажа въ какво се състои тя.

Та питамъ се сега, г. г. народни прѣдставители, тази тежестъ, която вашиятъ плъхъ доведе на страната, тия мъчности, които се създаватъ съ Ромъния, и онѣзи мъчности, които ни прѣдстоятъ съ Сърбия и Гърция и които ни терзаятъ, вашиятъ плъхъ е ли въ състояние да ги прѣмине лесно? Направихте ли, взехте ли достатъчно мѣрки, щото по единъ лекъ, по единъ по-малко тежъкъ начинъ да бждатъ тѣ прѣнесени? По-рано, при общитѣ дебати, когато говорихме по декларацията на правителството, азъ се изказахъ, пакъ въ кѣсички думи и съ стѣснато сърце, доколко вие не бѣхте готови за тази война, доколко не си подготвихте нито реквизицията, нито санитарното дѣло, нито дори воинската частъ. Сега позволете да прѣмина къмъ въпроса, доколко вие сте били подготвени дипломатически, когато сте започнали войната, въпросъ, къмъ който ще прѣминатъ и другитѣ членове на опозицията, въпросъ, върху който всѣки българинъ ще се спре.

И ето първиятъ въпросъ, който ни се налага. Той е именно този: когато вие започвахте войната, сондирахте ли, изучихте ли основно — както трѣбва да се полага — какви ще бждатъ намѣреніята на Ромъния? Защото ние знаемъ отъ години, че когато се заговорѣше за една възможна война между България и Турция, винаги се е казвало отъ отговорни лица: Ромъния е задъ гърба ни, тя не ще ни остави. Вие какво направихте по това? Ето единъ въпросъ, на който трѣбва да се даде отговоръ и ако се принуждаватъ г. г. интерпретаторитѣ, по-рано, да питатъ, а заедно съ тѣхъ и народнитѣ прѣдставители отъ онзи край, който е засрашенъ една частъ отъ

него да прѣмине къмъ Ромъния, то е затуи, че този въпросъ не е билъ достатъчно освѣтленъ и разрѣшенъ отъ българското правителство, прѣди да се започне войната. Искамъ да кажа, че нито едно българско правителство не би могло да отвори война на Турция, безъ да бжде осигурено откъмъ своя гърбъ.

Има единъ моментъ въ тоя ромъно-български конфликтъ, който сега ще спомена малко, и къмъ края на рѣчта си ще се повърна пакъ къмъ него. За забѣлѣзване е, г. г. народни прѣдставители, че съвѣтитѣ да отстъпимъ на Ромъния частъ отъ българската територия идатъ и отъ най-благоприятно разположената къмъ насъ европейска сила, каквато е Русия. Ако това е тѣй днесъ, позволете ни да се попитаме: прѣди началото на войната, при създаване на Балканския воененъ съюзъ, не бѣхте ли вие увѣдомени отъ надлежното мѣсто, че съ Ромъния, така или иначе, ще трѣбва да се погодите? И ако вие сте били увѣдомени, тогава въ смѣтитѣ на вашата война, на този отъ насъ избранъ плъхъ, влиза и оная компенсация, която е трѣбвало да се даде така или иначе на Ромъния. Ние ще чуемъ г. министъръ-прѣдседателя и ще съдимъ по-нататѣкъ.

Да минемъ къмъ другитѣ точки, къмъ нашитѣ съюзници. За насъ не е вече тъмно, кои сж главнитѣ точки на военния договоръ между България и Сърбия. Това е една подѣлба, една планирана на времето си подѣлба, на онѣзи земи, които граничатъ между Албания, Сърбия, България и старитѣ граници на Гърция. Тази подѣлба, която трѣбва да стои въ договора, дѣйствително стои, както се вижда по много признаци, особено излизатъ отъ сръбски източникъ. Има една книга отъ извѣстния сръбски академикъ г. Цвинчъ — извѣстенъ писателъ, етнографъ, географъ и геологъ. Отъ тамъ се вижда, че има една подѣлба. И ако тази подѣлба е турена въ договора, пакъ е било възможно да ставатъ тия търкания, които ние виждаме отъ петъ мѣсеца насамъ, търкания, които не сж дребни — значението на които не е въ това, доколко тѣ сж дълбоки или не, но въ това, какво тѣ засѣгатъ — търкания, които засѣгатъ, бихъ могълъ да кажа, основния мотивъ на войната, търкания, които засѣгатъ въпроса: какво отиваме да правимъ ние тамъ? Отиваме да освобождаваме наши еднородци ли, да имъ дадемъ възможностъ да заживѣятъ единъ политически и културенъ животъ, или отиваме да смѣняваме едно нро съ друго, да принуждаваме хората да прѣминатъ подъ друго едно владичество, нежелателно за тѣхъ по каквито и да бждатъ съображения — културни или политически. Азъ бихъ могълъ, по-нататѣкъ, да кажа и друго. Сега въ Сърбия — както прѣди 3—4 мѣсеца се говорѣше изрично, че въ завладѣнитѣ отъ тѣхъ земи военното положение ще трае три години — се говори, че тия земи ще бждатъ подложени на единъ изключителенъ законъ и нѣма да имъ се дадатъ правдини, каквито има сега Сърбия. Сърбия и днесъ нѣма истинско общо право на гласуване; то е доста ограничено съ много такива, малки или голѣми, прѣчки, които не даватъ възможностъ на цѣлото население да бжде прѣдставено въ Скупщината. Въ тия земи нѣма да бжде оставена — както сега тѣматъ съ изключителенъ законъ — и най-обикновената дори свобода. А плъхъ съ липса на право на гласуване ще имъ бжде отнета възможността отъ официално мѣсто да се чуе мнѣнието, желанието и стремлението на това население, което попада въ тия граници. И питамъ: когато се започна войната, осигурихте ли вие достатъчно именно оная цѣль, която искахте да достигнете съ нея: освобождението на еднородцитѣ ни и даване възможностъ да се развиватъ политически, национално и културно? Ето единъ въпросъ, по-

жителният отговор на който фактите опровергават. Ние, като народни представители и като обществени дѣйци, имаме свѣдѣния, имамъ сѫ пращани официални документи — да не казвамъ мѣстности, отъ тия мѣстности, които сѫ завзети сега отъ сръбската войска — отъ българските общини, съ подписи, свѣдѣния за онова, което се върши надъ тѣхъ и което ги нахвърлява въ тѣхните национални чувства и стремени. И, чини ми се, азъ бѣхъ единствениятъ, който, когато г. министър-прѣдседателятъ ни даваше при отговора на тронното слово извѣстни разяснения по това, изказахъ мисълта, че нѣма защо българското правителство да не прави още отъ сега своите прѣдизявления къмъ сръбското по тия въпроси, че нѣма защо да оставаме да се напластятъ и да ставатъ по-многобройни отдѣлните факти, а, напротивъ, да се каже, докато е време, че ние имаме свѣдѣния отъ населението отъ тамъ, че тамъ протестира, и това трѣбва да бѣде доведено до свѣдѣние на сръбското правителство, за да вземе мѣрки. Сега виждаме тия факти да се увеличаватъ, да ставатъ по-многобройни и протеститѣ и възмущенията да ставатъ по-силни. Ето ви едни търкания, които не само ще разколѣбятъ съюза сключенъ между Сърбия и България, но които разколѣбаватъ и унищожаватъ дори и самата цѣль, тъй да се каже, на войната.

Азъ не зная да-ли ще трѣбва ние да дадемъ извѣстна вѣра и извѣстна тежестъ и на още другъ единъ фактъ, който ние сръбчае въ сръбската преса. Днесъ ти изрично заговорва, че каквито договори и да има сключени между България и Сърбия, завоеваното отъ тѣхната войска ще трѣбва да остане подъ тѣхно владѣние. Ами ако тия изявления могатъ да станатъ дѣйствителни и да бѣдатъ възприети отъ нѣкои сръбски държавници или днешни правители, тогава? Ако този въпросъ се подеме да бѣде застъпванъ и отъ сръбското правителство, тогава за какво е била войната? Ето едни тревожни, скръбни явления, които ни каратъ не само да страдаме, но и да искаме да бѣдатъ тѣ прѣмахнати.

Сжщото, което има да се каже за Сърбия, може да бѣде казано и за Гърция: и тамъ ние имаме сжщото, и отъ тамъ идатъ сжщите лоши вѣсти, и тамъ българското население, което досега се е смѣтало българско, се усѣща потиснато, задушено въ своето национално изявление. Ако това става тамъ, тогава пита се: каква бѣше цѣльта на вашата война и защо отѣха тия жертви? За да смѣнишъ и прѣхвърлишъ населението, което се чувствуваше до прѣди войната българско и го туришъ подъ управлението на твоите съюзници ли, които нѣма да го оставятъ да се развива национално и културно, така както то си желае? Ето въпроси, които ни се налагатъ и на които трѣбва, тъй или иначе, да се даде успокоителенъ отговоръ оттамъ, отдѣто трѣбва. И ако така прѣмиснемъ отъ сѣвернитѣ и западни граници на изтокъ, ние ще забѣлимъ, г. г. народни прѣставители, че фактътъ на войната ни дава едни резултати, които съвсѣмъ не съвпадатъ съ онова, което ние сте си поставили за задача да постигнете.

И. С. Бобчевъ: Тия резултати и ние едно време не ги прѣдвидѣхме.

Прѣдседателятъ: Моля, недѣйте прѣкъсва.

Я. Сакжзовъ: Ние виждаме Тракия — въ тая частъ на Тракия, където войната най-вече бушуваше — съсипана, разрушена, селата унищожени, а населението живущо въ тѣхъ, което по наше признание е въ голѣмото си количество турско и гръцко, да остане въ наше владѣчество. Този резултатъ ако си остане постояненъ какво означава? Означава, че нашата война, войната, която ние водите, вой-

ната, която наложихте на страната ни, дава единъ резултатъ: да дадемъ една частъ отъ българското население на Ромѣния, друга частъ да оставимъ подъ Сърбия, трета частъ да оставимъ подъ Гърция, а въ замѣна на всичко това да вземемъ една частъ население, което не е българско, а е повече гръцко и турско.

Х. Поповъ: Това не е вѣрно. Въ болшинството си населението е българско.

Я. Сакжзовъ: Такъвъ ли сте желали да бѣде резултатътъ? Може въ подробности г. Поповъ да е свършено вѣренъ; патриотически така се говори.

Х. Поповъ: Ако вземешъ само морето, тамъ е гръцко.

Я. Сакжзовъ: Но това казватъ нашитѣ етнографи, това го казва Кънчевъ и всички други, които сж изучавали тѣзи мѣста, . . .

Х. Поповъ: Какво казватъ, че въ Тракия населението въ болшинството си е гръцко и турско ли?

Я. Сакжзовъ: . . . които сж ходили тамъ, и които мѣста ще се паднатъ намъ. Казватъ, че това били българи погърчени или потурчени. Но днесъ за днесъ това сж елементи, които, като влѣзатъ у насъ, нѣма да създадатъ онова усѣщане, което ние всички смѣтаме като единъ добъръ принципъ за достигане националното обединение. Ние нѣма да имате тукъ едно национално обединение, ние ще имате едно национално разкъсване. И ето, когато ние дохождаме до такива резултати, ние по тия резултати ще сждимъ и за метода на войната и за нейното благо: да-ли тя е едно благо, или е едно зло. Ако ние ще можемъ да достигнемъ тия резултати и ги достигаме съ разкъсване, а не съ едно национално обединение, тогава нѣмаше защо да прибѣгвате къмъ това сръбство, тогава можеше полюбовно да се дойде съ Сърбия и Турция до това разрѣшение на въпроса. И ние днесъ поставени прѣдъ тия резултати и поставени прѣдъ несвършената война, какъвъ отговоръ ще дадете на македонца, който отгатъкъ иска да остане въ нашитѣ прѣдѣли, и какъвъ отговоръ ще дадете на она българинъ, който се бие на бойното поле? За какво ви е била войната, тогава? Какво сте направили ние, какъ сте я подготвили дипломатически, какъ сте я подготвили политически, за да можете да докарате резултати, които ние въ обаяние бѣхте прѣдставили прѣдъ насъ — национално обединение, национално разширение. Едното не се постигна, а другото, ако се постигне, постига се при такива мъки и при такива разнородни състави, които при бѣдѣщото управление на България ще донесатъ голѣми пертурбации. А ние имаме и за това да се припомнимъ; имаме да се грижимъ ние, които отъ тридесетъ и толкова години се помъчихме да създадемъ единъ зачатъкъ на една демокрация, имаме да се погрижимъ, казвамъ, като какво управление ще имаме, когато вмъкнемъ въ прѣдѣлитѣ на нова България стотини хиляди инородни елементи. Какво ще бѣде управлението ни? На една край ще имаме турско население, каквото е въ Делнорманския край, което е мирно, дѣйствително, и културно се развива, но което твърдѣ слабо участвува въ нашия политически животъ и, за жалостъ, досега е служило, тъй да се каже, на антидемократически стремления. Ето, на другия край на страната, на източния и южния, ще имаме сжщо елементъ гръцко-турски, който, докато навикне да живѣе политически и културно въ страната, ще внесе сжщите пертурбации. Тогава, се попитваме ние, да-ли това не е единъ призракъ,

една измама, подиръ която вие сте се гонили? Вие ни говорихте за национално обединение, а ни давате едно национално разкъсване. Тогава, когато ще тичате подиръ такива едни призраци, позволете ми да ви кажа, че нашият идеал и нашето стремление да се разрѣшаватъ международните въпроси по единъ миролюбивъ начинъ, не води къмъ по-лоши резултати, а съ много по-голяма леснота води къмъ по-добри резултати. Когато тукъ прѣди петъ мѣсеца се възвѣсти балканскиятъ съюзъ между българи, сърби, гърци и черногорци, всички вие бѣхте въ едно голямо обаяние, само азъ се намѣрихъ, който не се съгласихъ съ този балкански съюзъ. И защо? Азъ ви казахъ още тогава, че докато вие съ сърби и гърци не сполучите да имате икономически връзки, да имате културни връзки, военните връзки нѣма да ви докаратъ той резултатъ, който вие искате. Военните връзки, които вие създадохте между българи и сърби, между българи и гърци, ви докараха именно този негоденъ резултатъ. Военните връзки сж недостатъчни, когато тѣ не сж прѣдшествувани, или не влизатъ въ едно цѣло съ други връзки.

И още друго. Ние поискахме онзи денъ отъ г. министъръ-прѣседателя да ни прочете договора между България и Сърбия; цѣлиятъ договоръ не ни бѣ прочетенъ и г. министъръ-прѣседателя каза, че той не може да направи това. Г. г. народни прѣдставители! Когато ние, като народни прѣдставители, сме повикани да водимъ сѣдбинитѣ на страната и на нацията и нѣмаме възможностъ да видимъ всички онѣзи връзки, въ които ни поставятъ нашитѣ управници, питамъ ви азъ, тогава, какво значение има нашето народно прѣдставителство?

П. Петрановъ: Защото не си знаемъ устата.

Я. Санжовъ: Насъ ни свикватъ тукъ да разрѣшаваме въпроси за царски укази, прѣдставятъ ни се на три четения законопроекта, отговаря ни се на интерпелации, когато се касае работата до по-дребни нѣща, а цѣлото бѣдѣще на страната, което зависи отъ подобенъ единъ договоръ, е отстранено отъ вниманието, отъ контролата на народното прѣдставителство! И тукъ съмъ длъженъ да ви напомня, г. г. народни прѣдставители, доколко ние прѣди двѣ години въ великото Народно събрание сме били прави, когато възстанахме противъ тайнствеността на договоритѣ, противъ онова пълномощно, което се дава на правителството и на държавния глава отъ свое име, безъ знанието на народното прѣдставителство, да сключва каквито и да е договори и конвенции — дипломатически или военни. Пакоститѣ на подобно едно пълномощие не захъснѣха да бѣдатъ показани. Днесъ г. министърътъ не може да ни съобщи стипуляциитѣ на цѣлия договоръ, и ние не знаемъ още въ какво сме обвързани. И ето цѣлото бѣдѣще на страната, цѣлото онуй съсипване, за което азъ не можахъ да говоря и за което вие сега ще кажете, че не бива да се говори, цѣлото онова съсипване на страната, 300 хиляди души отъ най-работоспособнитѣ въ всички сфери на живота...

Прѣдседателъ: 500 хиляди.

Я. Санжовъ: ... 500 хиляди даже, много добръ казвате. — ... 500 хиляди души отъ най-работоспособнитѣ, които сж издигнали културата, които сж издигнали производството, които сж издигнали българския умъ, българската нация, която тѣ прѣдставляватъ, вие ги имате заробени, вие ги имате съсипани, ...

Д-ръ Б. Вазовъ: Тѣ издигатъ нацията.

Я. Санжовъ: ... вие ги имате заробени, казвамъ, въ изпълнение на единъ голѣмъ дългъ. Но

тѣхното стопанство се разруши и се разрушава, тѣхната жизнена сила е нахърнена, и азъ се радвамъ когато они денъ чухъ тукъ отъ оппозицията да се казва: каква раса ще бѣде създадена отъ тия върнали се 300 хиляди души, които сж тѣй изтошени? И затова трѣбва да се помисли: какво производство ще създадатъ тѣ. (Смѣхъ) Вие се смѣете, но вие не виждате задъ той въпросъ какво цѣло бѣдѣще се открива; вие не виждате, че той български войникъ, който е започналъ самостоятелно производство, че той нашето нѣма да го продължи съ сѣщата енергия, че той ще си подири помощникъ, че той ще иска да се подирѣ на пѣкаква пенсия, и за дълги години производството ще липсва въ страната, ще бѣде съ голѣмъ недостатъкъ. Та питамъ азъ, когато имате една тѣй съсипана страна, когато имате единъ милиардъ дългъ, дали заслужава за едно такова велико дѣло, едно такова жизнено разтърсване на цѣлата страна и цѣлото нейно бѣдѣще, можемъ ли ние такова кардинални въпроси да оставимъ въ рацѣтѣ на едно, двѣ, или три лица? Ама тѣ били отговорни прѣдъ потомството. Потомството, което само знае да пише история, не можа да улови ония, които съсипаха. Франция въ поминалото столѣтие и ония, които я съсипаха въ ярая на миналото, като Наполеонъ III.

Ц. Бръшляновъ: И тя сѣ напрѣдъ върви!

Я. Санжовъ: То не може да имъ дѣри смѣтка, а съвършеницитѣ трѣбва да дѣрятъ смѣтка. Ето, вие виждате голѣмитѣ пакости на подобно едно рѣшение. И азъ се удивлявамъ, че вие даже не искате да знаете този договоръ въ неговитѣ подробности. Вие, г. г. народни прѣдставители, които виждате до каква степенъ той се оказва важенъ и капиталентъ за тая страна, у васъ нѣма това желание да го знаете, вие вѣрвате на вашето правителство, вашето правителство вѣрва на своя министъръ-прѣдседателъ, а може-би и министъръ-прѣдседателятъ вѣрва на държавния глава. Може-би, има пѣкон договори, които сж in spe, които, може-би, още не сж завършени, които нашиятъ държавенъ глава може да върши, които той може да направи по конституцията и да ги яви тогава на правителството, когато той смѣтне за нужно.

Д-ръ Б. Вазовъ: Вие много добръ знаете, че не е тѣй написано въ конституцията.

Я. Санжовъ: Конституцията, която ние разисквахме и гласувахме тамъ, мина прѣзъ цѣлото наше съзнание, тѣй че можемъ да си прѣдставимъ единъ такъвъ случай, когато държавниятъ глава днесъ, когато се руши единъ съюзъ, може да тури началото на другъ такъвъ.

Прѣдседателъ: Моля оставете настрана държавния глава. Той нѣма тукъ намѣса, освѣнъ чрѣзъ своето правителство.

Я. Санжовъ: Да, ако можеше нашиятъ държавенъ глава само чрѣзъ своитѣ правителства да върши подобни договори, това би било донѣдѣдно намаление на голѣмата опасностъ, но не е винаги тѣй. Та, повръщамъ се на нашия въпросъ, именно този, доколко страната може да сполучи, когато има такива постановления въ своята конституция, които оставятъ най-сѣдобноснитѣ въпроси на едно малцинство и се изключва отъ внимание контролтѣ на Народното прѣдставителство. И повръщамъ се затова, за да ви покажа, че и пѣтътъ, който ние сме прѣпоръчали и на българското общество, и на народното прѣдставителство въ разрѣшаване на конфликтитѣ между нациитѣ, и той не е по-малко реаленъ.

листиченъ отъ този, който вие слѣдвате, и че възможно е дори той да има по-добри резултати, безъ да има ни една отъ ония пакости, къмъ които ни води вашия пжтъ.

Г. г. народни прѣдставители! По-рано ме запитвахте за нашия пжтъ, който ние искаме да ви посочимъ за изглаждане на тѣзи конфликти. Азъ нѣма да се спра много, но достатъчно ще е да ви кажа слѣдното. Ако вие видѣхте, че съ Сърбия не можете по никоѣ начинъ да сключите договоръ за искане една автономия на Македония и непрѣмънно трѣбваше да минете прѣзъ необходимостта да подѣлвате Македония, то защо не се спрѣхте прѣдварително на едно потѣсно свързване Сърбия съ България въ икономическо отношение, което, като даде възможност на едната и другата страна да станатъ нераздѣлни, ще ги направи нераздѣлни и въ политиката, и въ войските имъ постѣпки. Една България и Сърбия, които да влизатъ въ митнически съюзъ, които да иматъ редица общо икономическо законодателство, които да иматъ една-два политически етипулации . . .

И. С. Бобчевъ: И то ще дойде.

Я. Сакжзовъ: То нѣма да дойде като послѣдствие отъ това, а ще дойде, може-би, до една ожесточена борба между двѣтъ съседни страни, която ще бѣде и най-големата опасностъ, ако се прѣвърне въ една война. Но, ако вие вървѣхте по оня пжтъ, който всички сж ви прѣпорѣчали и който избѣгва войната, тогава вие не щѣхте да имате този резултатъ. Една Сърбия и България свързани икономически, по неволя слѣдната стѣпка щѣше да бѣде политическа, и третата стѣпка непрѣмънно щѣше да бѣде военна.

Нѣкой отъ болшинството: А съ Турция?

Я. Сакжзовъ: Съ Турция нѣмаше да стане това. И нѣмаше да стане затова, защото управлението на Турция продължаваше още да бѣде олигархическо. Когато Турция видѣше, че между България и Сърбия настава едно сближение, когато между България, Сърбия и Гърция се започнѣха едни приятелски връзки, когато се създаваше едно икономическо единство, когато туй икономическо единство създаваше политическо единство, една Турция, колкото и да бѣде заблудена, колкото и да има самомнѣние за своето настояще и бѣдѣще, щѣше да признае необходимостта отъ онова, което ѝ прѣдложатъ тия три страни — даване самоуправление на Македония. (Глъчка)

Ц. Бръшляновъ: Дотогава щѣха да изколятъ македонцитѣ.

Прѣдседателъ: Моля, тишина, г-да.

Я. Сакжзовъ: Ако това станѣше невъзможно, тогава можеше да бѣде наложена и тази война, но тя единѣжъ наложена, не щѣше да има тия резултати, не щѣхте вие тогава да се сбивате съ гърци, не щѣхте да се сбивате и съ сърби. Ето прѣдимствата на нашия пжтъ и ето резултатитѣ отъ вашия пжтъ.

Ц. Бръшляновъ: Значи, на край и на вашия пжтъ има война, г. Сакжзовъ!

Прѣдседателъ: Нека бждемъ доволни, че г. Сакжзовъ има куража не само да критикува, но и да посочи по какъвъ пжтъ тия въпроси могатъ да се разрѣшатъ. Азъ моля да бѣде изслушанъ.

Я. Сакжзовъ: На края на нашия пжтъ има тѣй сжще война, насилие, както и на вашия пжтъ.

Но краятъ на нашия пжтъ е, когато всички срѣдства се изчерпятъ.

Д-ръ Б. Вазовъ: Щѣше да бѣде късно.

Ц. Бръшляновъ: Щѣха да изколятъ цѣла Македония.

Я. Сакжзовъ: Вие я изклахте.

Г. Николовъ: Кой я изкла, обяснете.

Прѣдседателъ: (Звъни) Моля, г-да, недѣйте прѣкъсва.

Я. Сакжзовъ: Дотогава щѣха да изколятъ, казвате, цѣла Македония. Затова ще поговоримъ други пжтъ. (Възражения)

Прѣдседателъ: Моля, г-да, недѣйте прѣкъсва. Дайте възможност на оратора да свърши.

Я. Сакжзовъ: Азъ съмъ къмъ края на своята рѣчь, г. г. народни прѣдставители, и вървамъ това ще ви зарадва. (Смѣхъ)

Прѣдседателъ: Продължавайте, г. Сакжзовъ.

Я. Сакжзовъ: Вие можете, г-да, да посрѣщате съ смѣхъ моитѣ изявления, както ги посрѣщнахте прѣди петъ мѣсеца съ тропане, съ блѣскане и съ нападане, но моитѣ сжждения отъ това нѣма да спаднатъ въ своето значение, като по-прави отъ онова, което вие сте ни прѣдставили. Азъ и тогава още ви казахъ: вие имате воененъ съюзъ съ Сърбия, но по-нататкъ какъ ще дѣлите, уговорихте ли? Ето това ви иде сега. Кой е билъ по-правъ въ сжжденията си? И ако не се минаха петъ мѣсеца, и развитието на събитията дойде да оправдае нашето мнѣние, азъ не се съмнѣвамъ, че, слѣдъ като ние излѣземъ разпуснати отъ тая камара и се върнемъ при ония войници, които ще се завърнатъ отъ бойното поле, тамъ ще стане оная размѣна на мнѣния, тамъ ще се породятъ ония мнѣния, които ще ръководятъ бѣдѣщето. И знаете ли, г. г. народни прѣдставители, кои мнѣния ще наддѣлѣятъ?

В. Поповъ: Вашитѣ.

Я. Сакжзовъ: Не тѣзи, въ всѣки случай, които, гонѣйки се подиръ единъ призракъ — национално обединение и държавно разширение — докарватъ едно разцѣпление на народа.

Ц. Бръшляновъ: Този идеалъ на-ли и вие го приехте?

Я. Сакжзовъ: Ние ще видимъ отъ опыта на българския войникъ и отъ опыта на българския гражданинъ тукъ — а животътъ е, който възниктава политически народитѣ — ние ще видимъ, казвамъ, кое мнѣние ще наддѣлѣе: да-ли мнѣнието, което поддържа ние или мнѣнието, което поддържате вие. И забѣлѣжете, мнѣнието, което поддържа ние и това, което поддържате вие, нѣма да бѣдатъ вече една академическа дискусия, нѣма да бѣдатъ единъ въпросъ, който по академически ще се разисква, а ще бѣдатъ въпросъ на факти, въпросъ на цифри, срѣдъ които вашиятъ гласъ и вашитѣ езици ще занѣмѣятъ.

Отъ болшинството: Ей-й-й!

Я. Сакжзовъ: Ето това искахъ да ви кажа, когато вие ме прѣдизвикахте да ви кажа цѣлата истина.

Къмъ края азъ очаквамъ отъ г. министъръ-прѣдседателя не отговоръ на общия въпросъ, но конкретенъ отговоръ на тия три сложени въпроса: най-важния, най-тегостния и най-належащия — за разрѣшаването именно мира съ Турция, втория, който ще ни успокои — за напѣтѣ отношения между Сърбия и Гърция и третия — за отношенията между Ромъния и България. Що се касае до първия въпросъ, той не е вече въпросъ за оспорване, а е въпросъ за разрѣшаване. Мирътъ съ Турция се налага; налага се още повече прѣдъ видъ на туй, което става на ромънската, на сръбската и на гръцката граници; налага се не отъ онѣзи съображения, отъ които ще ни говорятъ другитѣ членове на опозицията, но отъ тия съображения, че въ оная страна ние взикваме едно население, което . . . (Глъчка)

Отъ болшинството: Казахте го вече.

Прѣдседателъ: Тишина, г-да! Моля г. Сакжова да не повтаря казаното вече.

Я. Сакжовъ: Налага се, казвамъ, още повече затова, че въ интересъ и вашъ и нашъ е да имаме единъ по-скоро сключенъ миръ съ Турция, която въ тия бѣднѣ борби ще бѣде повече отъ полза на насъ, отколкото отъ полза за която и да е друга държава на Балканския полуостровъ. Затуй за насъ се налага единъ миръ не бихъ казалъ *à tout prix*, на всѣка цѣна, . . .

Отъ болшинството: А-а-а!

Прѣдседателъ: Тишина, г-да.

Я. Сакжовъ: . . . по поне, доколкото се знаятъ прѣдложенията на Турция и това, което българското правителство може да иска, азъ смѣтамъ, че мирътъ се налага малко горѣ, малко долу да бѣде сключенъ. Този миръ ще бѣде за насъ и благоприятенъ, ще бѣде и достоенъ, ще бѣде и въ сила да ни даде възможностъ да се развиваме и западъ и изтокъ.

Затова азъ моля г. министъръ-прѣдседателя, като ни отговори на този въпросъ за мира, да ни даде увѣреніе, че той ще бѣде сключенъ въ едно най-скоро врѣме, за да бѣде успокоена нашата страна.

Прѣдседателъ: Има думата г. министъръ-прѣдседателъ.

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Г. г. народни прѣдставители! Съжалявамъ твърдѣ много, че трѣбва да почна моя казъ отговоръ на дългитѣ рѣчи на тримата оратори съ двѣ думи на протестъ. Първата дума, г. г. народни прѣдставители, на протестъ е противъ излишнитѣ, противъ непарламентарнитѣ думи, употребени отъ двамата първи оратори, относително до една съвѣдна намъ държава. Втората дума на протестъ, и на силенъ протестъ, е противъ начина, по който третиятъ ораторъ разбира развитието на една интерпелация. Слѣдъ като даде една интерпелация, която по-подиръ азъ ще ви прочета и ще видете отъ нея, че се касае за извѣстни конкретни въпроси, той говори за война противъ войната, за наша неподготвеностъ въ материално и дипломатическо отношение, за изчерпване на напѣтѣ срѣдства, за изтощение на напѣтѣ войници и на нашата раса, за резултатитѣ на войната, за положителността на миръ — работи, които всички, г. г. народни прѣдставители, ще признаете, сж неумѣстни, прѣждеврѣмни, осждителни, защото, сигурно, нѣкои отъ тѣхъ ще се употребятъ отъ напѣтѣ противници за врѣда именно на този народъ, за когото

г. ораторътъ плаче. (Ржкоплѣскания отъ болшинството)

Г. г. народни прѣдставители! Тѣй като той признава, че по тия въпроси не трѣбва да се говори сега, и отговоръ по общия въпросъ той не чака отъ мене, и тѣй като и азъ днесъ по никой начинъ не мога да го послѣдвамъ въ разискването на тѣзи въпроси, азъ нѣма да ги зачекна; за длъжностъ считамъ, обаче, прѣди да пристѣпя къмъ отговоръ на неговата интерпелация, да кажа двѣ думи по въпроса за договоритѣ.

Г. г. народни прѣдставители! Г. Сакжовъ ви спомена, че въ посѣщеніето, което имахъ честта да приема отъ шефове на партиитѣ, азъ имъ казахъ, че не мога да имъ прочета договоритѣ, защото изрични членове въ тѣхъ запрѣтватъ всѣко оповѣстване безъ съгласие на другата страна. И дългъ мой е, г-да, дългъ на България е, подписитѣ, турени на тия договори, да се почитатъ.

Отъ мнозинството: Вѣрно! (Ржкоплѣскане)

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Но г. Сакжовъ, може-би, ще възрази, че именно тамъ е злината на тия тайни договори, че тѣ свързватъ рѣцѣтъ на тѣзи, които сж ги подписали, да не могатъ да ги съобщаватъ. Но, г. г. народни прѣдставители, както казахме въ великото Народно събрание, прѣди двѣ години, ако нѣмахме тая власт, тая свобода отъ новия членъ на конституцията, да подписваме такива тайни договори, договоритѣ, на които дължимъ войната, никога нѣмахме да се подписватъ, тази война никога нѣмахме да стане, а да-ли ще бѣде добра или не за българския народъ, бѣднѣето ще покаже. (Бурни ржкоплѣскания отъ болшинството) Нека прибавя и това, че именно споредъ този новъ чл. 17 на конституцията държавниятъ глава не може по никой начинъ да прави самъ тайни договори, никоя страна нѣма да подпише съ него договоръ безъ подписа на отговорния министъръ, независимо отъ факта, че таквъ договоръ не може да съществува, и затова не е сегашниятъ държавенъ глава, който ще го подпише.

Сега, г. г. народни прѣдставители, пристѣпвамъ къмъ въпроситѣ, поставени въ запитването на г. Янка Сакжовъ, и отговоръ на които той най-много настоява да има. Първиятъ въпросъ е: има ли правителството основание да вѣрва, че прѣговори за миръ съ Турция ще се започнатъ наскоро и върху какви условия ще се водятъ тия прѣговори. Г. г. народни прѣдставители! Прѣговори непосредствени съ Турция нѣмаме основание да вѣрваме, че ще започнатъ. Турция, както знаете, се отправя къмъ великитѣ сили да иска тѣхното посрѣдничество. На 20 миналиятъ мѣсецъ прѣдставителитѣ на великитѣ сили направиха колективна постѣпка, както тукъ, тѣй и въ столицитѣ на другитѣ три съюзни държави, за да искатъ отговоръ отъ тѣхъ, да-ли и тѣ сж съгласни да подложатъ въпроса за сключване миръ на посрѣдничеството на великитѣ сили. Всички ние, правителствата на съюзенитѣ сили, отговорихме, че отговоръ ще дадемъ, слѣдъ като обсъдимъ въпроса, слѣдъ като размѣнимъ мисли и се съгласимъ всички съюзници. Тия прѣговори заеха близо една недѣля и днесъ азъ имахъ честта, слѣдъ като се споразумѣхъ съ всички наши съюзници, да дамъ нашия отговоръ на прѣдставителитѣ на великитѣ сили за тѣхното посрѣдничество. Този отговоръ днесъ се е подалъ и отъ напѣтѣ съюзници на прѣдставителитѣ на великитѣ сили въ тѣхнитѣ столицы. И ето, г. г. народни прѣдставители, този отговоръ еднообразенъ, както рекохъ: (Чете)

„Съюзенитѣ държави живо благодарятъ на великитѣ сили и като тачатъ постѣпката, съ която тѣ прѣдлагатъ своето посрѣдничество, заявяватъ, че го приематъ при слѣднитѣ условия:

„1. Като основа на прѣговоритѣ за териториално разграничение между Турция и съюзенитѣ държави, ще се вземе една линия, изходяща отъ една точка на Мраморно-море, на изтокъ отъ Родосто и достигаща до Черно-море, близо до носъ Малатра, на юго-изтокъ отъ Мидия безъ Галиполския-полуостровъ, който остава на Турция. Всичката територия на западъ отъ речената гранична линия, включително обсаденитѣ градове Одринъ и Шкодра, се отстъпва отъ Турция на съюзенитѣ.“

„2. Турция отстъпва Бѣломорскитѣ острови.

„3. Тя ще трѣбва да се дезентересираща свършено отъ о. Критъ.“

„4. Турция ще трѣбва да се съгласи по принципъ за плащането на съюзенитѣ военно обезщетение, сумата на което ще бъде опрѣдѣлена при окончателното сключване на мира — както и частни обезщетения за врѣди, причинени по-рано отъ войната. Съюзенитѣ държави ще трѣбва да участвуватъ въ разискванията по въпроса за обезщетенията.

„5. Съюзенитѣ държави си запазватъ правото за уреждане, чрезъ окончателния договоръ за мира, въпросътъ за третирането на тѣхнитѣ подданици и на тѣхната търговия въ Отоманската империя, въпроситѣ за оспорване подданство, както и привилегиитѣ на православнитѣ църкви и юридическото положение на тѣхнитѣ сънародници, отомански подданици.

„6. Военнитѣ дѣйствия не се прѣкъсватъ.“ (Бурни ржкоплѣскания отъ болшинството)

Нека, г. г. народни прѣдставители, кажа и една дума за характера на тая намѣса на великитѣ сили.

Тая намѣса се основава на извѣстната хагска конвенция отъ 1907 г., споредъ която, когато има конфликтъ между двѣ държави, било отъ тия двѣ държави, било отъ чужди, може да се направи прѣдложение за едно посрѣдничество. Това посрѣдничество, споредъ чл. 6 отъ казаната конвенция, носи характеръ само на добри услуги, на *bonnes offices*, както се казва въ френския текстъ, и нѣма никаква задължителна сила. Слѣдователно, споредъ тая конвенция, посрѣдничеството, което ние сме приели, нѣма задължителна сила за насъ, и ако това, което великитѣ сили рѣшатъ, споредъ днешното положение на работитѣ, не е благоприятно за насъ, можемъ да не го приемемъ.

Вториятъ въпросъ, който ни отправя въ своята интерпелация софийскитѣ народенъ прѣдставителъ, е слѣдниятъ: „Въ какво положение се намиратъ ромжно-българскитѣ прѣговори за отстъпване частъ българска земя на ромжнитѣ, като компенсация за тѣхния неутралитетъ въ тази война“. По сѣщия въпросъ, както чухте вече, г. г. народни прѣдставители, и нѣколко души народни прѣдставители отъ сѣверо-източния край на България ми сж отправили едно запитване, съ което искатъ да знаятъ: „1. Мислите ли, че е възможно на правителството да ни даде освѣтление въ този моментъ върху ромжно-българския споръ? 2. Иматъ ли нѣкакво основание слуховѣтѣ, че българското правителство се е съгласило на нѣкакви териториални отстъпки къмъ Ромжния?“ Освѣтления, както виждате, сме готови да дадемъ. Колкото за въпроса въ какво положение се намиратъ ромжно-българскитѣ прѣговори днесъ, азъ имамъ да кажа, че прѣговори нѣма вече, а има прието и отъ Ромжния и отъ насъ посрѣдничество на великитѣ сили. На 10 миналиятъ мѣсецъ, г. г. народни прѣдставители, прѣдставителитѣ на тѣзи велики сили се явиха прѣд менъ и ми прѣдложиха да възложимъ — тия бѣха точно думитѣ имъ — на рѣшението на великитѣ сили уреждането на нашия споръ съ Ромжния. Слѣдъ едно обсъждане на въпроса въ Министерския съвѣтъ и прѣдъ видъ на тая конвенция, която и отъдѣвъ споменахъ, ние приехме това прѣдложение, като казахме само, че, довърявайки се въ чувствата на ви-

сока справедливостъ на великитѣ сили, ние възлагаме разрѣшението или уреждането на нашия споръ съ Ромжния на тѣхното рѣшение, ако и Ромжния приеме това. Оказа се, че Ромжния приема посрѣдничеството на основание споменатата вече 2—3 пкти хагска конвенция, и слѣдователно, и нашето приетие на това прѣдложение на великитѣ сили иматъ смисълъ, че се приема посрѣдничество, а не рѣшението.

Запитанъ съмъ, г. г. народни прѣдставители, иматъ ли нѣкакво основание слуховѣтѣ, че българското правителство се е съгласило на нѣкакви териториални отстъпки къмъ Ромжния. Г. г. народни прѣдставители! Понеже ми се отправя и молба да дамъ нѣкоя подробности по развитието на този споръ между насъ, нека кажа, че още миналиятъ октомврий, слѣдъ нашитѣ побѣди, ни се съобщи, че Ромжния ще иска да уреди въпроса за своята граница. Намѣрихме тогава за добръ да пратимъ въ Букурещъ, уважаемия прѣдседателъ на Народното сѣбрание, г. Даневъ, за да поговори съ ромжскитѣ държавни мъже, за да види какво искатъ тѣ, за да имъ каже, че ако въпросътъ е за сигурността на ромжска Добруджа, тѣ могатъ да бждатъ увѣрени, както и г. Ченковъ отъдѣвъ каза, че никога никой не е аспириралъ въ България за нея. Г. Даневъ отиде и слѣдъ като поговори съ по-първитѣ министри и съ Негово Величество ромжскитѣ кралъ, замина за Лондонъ, дѣто, както знаете, бѣше пратенъ, като нашъ пръвъ делегатъ. Не подиръ много ромжнитѣ пратиха тамъ и новия си посланикъ г. Мишу, за да почне прѣговори съ г. Данева пакъ по тоя въпросъ. Прѣговоритѣ се почнаха и вървѣха доста спокойно, когато ненадѣйно, на втория денъ на коледа, ние получихме една депеша отъ нашия министъръ въ Букурещъ, съдържанието на която съобщихъ на партийнитѣ шефове, и подъ натиска на която ние бѣхме принудени да обсъдимъ въпроса набързо и да дадемъ инструкции на г. Данева, да направи нѣкакви прѣдложения тамъ. Тѣзи отстъпки се взеха отъ ромжския министъръ на вътрѣшнитѣ работи, г. Таки Йонеско, който бѣше тогава въ Лондонъ, *ad referendum*, като се каза, че веднага ще ни се даде отговоръ, но този отговоръ, вмѣсто да ни се даде, както ние очаквахме слѣдъ 3—4 дена, сир. къмъ 6—7 януарий, тѣй като прѣдложенията отъ г. Данева бѣха направени на 3 януарий, този отговоръ ни се даде едва на 12 януарий, два дена подиръ младотурския прѣвратъ въ Цариградъ, а единъ допълнителенъ отговоръ ни се даде и на 14 януарий. Прѣдъ видъ невъзможността да се споразумѣятъ тамъ, подписа се единъ протоколъ, въ който се изложиха отстъпките, които направихме ние на ромжнитѣ, и тия отстъпки, г. г. народни прѣдставители, имамъ честъ да съобща сега на Народното сѣбрание, за да види то въ какво се тѣ състоятъ: (Чете)

„Долуподписаниятъ делегатъ, на Ромжния взема актъ отъ декларацията, какво България се съгласява да даде училищна и черковна автономия на куповласитѣ въ Македония, въ бждшитѣ български владѣния, доколкото училищата имъ бждатъ посѣщавани отъ куповлашки дѣца, и да позволи учрѣдяването на едно епископство за сѣщитѣ куповласи, като се дава право на ромжнското правителство да може да субвенционира, подъ надзора на българското правителство, горѣказанитѣ културни учрѣждения.

„България е готова да събори учрѣпленията около Силистра. Чрезъ тази мѣрка Ромжния, като си запазва правото да учрѣпява южната граница на ромжска Добруджа, ще има желаната отъ нея абсолютна безопасностъ.

„България се съгласява за оправяне на границата, като отстъпва на Ромжния двѣтѣ жгълчета по срѣдата на пограничната линия, които се вдаватъ въ ромжска Добруджа, както и други единъ три-

жгълникъ, имайки за основа на черноморския бръгъ една линия отъ 5 до 6 километра, начинай отъ настоящата граница. Тази отстъпка ще позволи на Ромъния да оползотвори по-добър мангалското си пристанище, което и ще увеличи повече нейната безопасностъ.

„Само по себе си се разбира, че горѣпоменатитѣ задължения ще могатъ да иматъ сила само слѣдъ окончателното установяване на новата южна граница на България.“

Нека прибавя, че тия задължения, разбира се, можеха да иматъ сила, ако бѣха приети въ тия прѣговори между ромънитѣ и насъ. Щомъ тѣ не се приеха, ние считаме, че сме дегажирани, тъй като цѣлиятъ въпросъ е възложенъ сега на посрѣдничеството на великитѣ сили. (Ржкоплѣскане отъ болшинството)

Третиятъ въпросъ, който ни отправя софийскитъ народенъ прѣдставителъ г. Сакъзовъ, е: „Въ какви отношения се намира нашата държава съ своитѣ съюзници, Сърбия и Гърция, по поводъ прѣдполагаемата подѣлба на завоеванитѣ земи?“ Г. г. народни прѣдставители! Досежно нашитѣ отношения съ Сърбия и Гърция, азъ съ удоволствие констатирамъ и съ удовольствие, вѣрвамъ, ще чуете и вие, че досега било при воденето на войната, било при прѣговоритѣ за миръ въ Лондонъ, било, най-послѣ, при тази подѣлбѣната размѣна на мисли върху единодушния отговоръ, който трѣбваше да дадемъ на великитѣ сили по тѣхното посрѣдничество, никакво разногласие между тѣхъ и Черна-Гора отъ една страна, и насъ отъ друга, не дойде да хвърли сѣнка върху нашия съюзъ. Всичкитѣ интереси на нашитѣ съюзници ние се съгласихме да защитаваме и всичкитѣ наши интереси тѣ се съгласиха да бранятъ. Всичко прѣдвидено въ договоритѣ и съглашенията между тѣхъ и насъ се изпълни; никакво откъзване, никакво колѣбание дори въ това изпълнение на съюзнишкитѣ задължения не е имало. Една пълна хармония не е прѣставала да владѣе въ усилията, за да се свърши благополучно прѣди всичко епохалната задача на балканската война — да се освободи Балканскитъ полуостровъ отъ турското владичество. И отъ това искрено желание на правителствата на съюзенитѣ държави да се изкара на добъръ край това историческо дѣло — балканскитъ съюзъ — можемъ да бждемъ напълно благодарни. На него искрено желание можемъ всецѣло да различаваме и за уреждането на нѣкои мѣстни недоразумѣния, дължими на извѣстни подчинени органи на властѣта, хора съ повече ревностъ, отколкото тактъ. Подобни печални недоразумѣния напоследѣкъ имаме въ Сръбско и Нигрита. Веднага, обаче, двѣтѣ съюзени държави взеха мѣрки да се тури край на тѣхъ и да се направи анкета, която да установи отговорноститѣ; да се назначи смѣсена комисиия, която да разграничи мѣстноститѣ и да опрѣдѣли кои територии отъ кого по-напрѣдъ сж окупирани, за да бждатъ управлявани отъ него, безъ да се прѣдрѣшава, разбира се, въпросътъ за окончателното владѣние на тѣзи мѣстности. И по тоя начинъ ние се надѣваме, че при тая проява на категорично рѣшение на съюзнишкитѣ правителства да не допуснатъ никакви конфликти, не ще се дава вече поводъ за недоразумѣния, ще прѣстанатъ оплакванията, ще се разсѣятъ и страховетъ за нѣкакви въображаеми, непрѣодолими мъжнотии при подѣлбата, която още не е на дневенъ редъ и която не може да бжде на дневенъ редъ прѣди свършването на войната.

Пристъпвамъ, г. г. народни прѣдставители, къмъ четвъртия пунктъ на запитването на г. Сакъзова, който гласи: „Какво е изобщо становището на правителството по тѣзи въпроси?“ Пристъпвамъ къмъ него и най-напрѣдъ колкото се касае до главния пунктъ на това становище — свършването на войната — азъ държа категорично да заявя, че колкото и да желае

ние миръ, както и г. Сакъзовъ го желае, този миръ трѣбва напълно да отговаря на нашитѣ огромни жертви, прѣди примирието, на нашитѣ значителни загуби подиръ подновяването на военнитѣ дѣйствия. И най-елементарната справедливостъ изисква, щото слѣдъ това подновяване, причинено отъ отказа на новото младотурско правителство да приеме единодушния съвѣтъ на великитѣ сили, единодушното рѣшение на великия диванъ, свиканъ отъ Къмитѣ-паша, най-елементарната справедливостъ изисква, казвамъ, да се даде намъ повече отъ онова, съ което бихме се задоволили прѣди възобновяването на враждебнитѣ дѣйствия. Повърхностни само хора могатъ да твърдятъ, че подиръ това възобновяване ние нищо значително не сме могли да извършимъ. Осуетяването на тѣй дълго приготвяванитѣ десанти, потопяването на единъ броненосецъ при отсъствието на всѣкакви наши военни кораби, наметното поражение при Булаиръ, дѣто паднаха убити и ранени турци, споредъ тѣхнитѣ признания, около 14.000 души, невъзможността имъ да си покажатъ главата извънъ укрѣпенитѣ позиции, въ които сж се скрили, и то въпрѣки голѣмата подкрѣпка, която можеха и могатъ да почерпватъ отъ едно население петъ пѣти по-големо отъ нашето, сж факти, които свързвани и съ бѣскавия успѣхъ на нашата съюзница Гърция при Янина, неопровержимо доказватъ, че нашиятъ противникъ не е спечелилъ правото да иска сега условия по-благоприятни отъ ония, които му се прѣдложиха отъ съюзнишкитѣ делегати при прѣговоритѣ за миръ въ Лондонъ и които той тѣй лекомислено отхвърли тогава. И затова, мисля, напълно е оправдано напомнимето на тѣзи условия въ отговора, който съюзенитѣ държави днесъ дадоха на всички велики сили по тѣхното посрѣдничество. На великитѣ сили сега остава да се произнесатъ какво трѣбва да се даде на съюзницитѣ подиръ новитѣ тежки жертви, понесени отъ тѣхъ не по тѣхна вина. И се надѣвамъ, че тѣхната присѣда ще бжде такава, щото по своята мъдростъ и справедливостъ да може да се наложи и на двѣтѣ страни.

Касателно становището ни по нашия споръ съ Ромъния, подложенъ тъй сжщо на посрѣдничеството на силитѣ, ние ще изпълнимъ дълга си, като се постарасомъ да осветлимъ тия сили върху тоя споръ. Ще се помъчимъ да защитимъ правата на едно население, което е дало толкова скъпи жертви въ настоящата война. Ще употребимъ всички усилия, за да убѣдимъ силитѣ върху необходимостѣта за намиране отъ тѣхъ една формула, която не само да уреди сегашния споръ, но и да не остави никакво сѣмѣ за бѣдѣщи раздори между двата народа, свързани съ вѣковни връзки на добро съседство и на неизмѣнно приятелство. (Ржкоплѣскане отъ болшинството)

Колкото за становището по отношенията ни съ съюзницитѣ ни, то, г. г. народни прѣдставители, е ясно. Ние сме рѣшени, прѣди всичко, строго да изпълнимъ нашитѣ съюзнишки задължения, като сме убѣдени, че и тѣ лоялно ще изпълнятъ своитѣ задължения. Хората, които създадоха великото и благородно дѣло на съюза, народитѣ, които съ такъвъ единодушенъ възоргъ посрѣщнаха това дѣло, можеха да се поколѣбаватъ въ своята вѣра въ неговото величие и благородство, само ако то бѣ дало лоши резултати. Но при великолѣпнитѣ плодове, които то донесе, неговитѣ създатели и поклонници могатъ само да се окрилятъ съ още по-големѣ надежди и като черпятъ сила въ широкия погледъ на истинскитѣ интереси на своитѣ народи, рожба на който широкъ погледъ е балканскитъ съюзъ, да се затвърдятъ още повече въ вѣрата, че чародѣйната мощъ на тоя съюзъ ще надвие и послѣднитѣ мъжнотии, които могатъ да му се изпрѣчатъ. И ние сме увѣрени, че при тѣхното дълбоко убѣждение за нуждата отъ тоя съюзъ не

само засега, но и въ бъдеще, ще направятъ всичко възможно, за да се увѣчае той съ успѣхъ, какъвто тъй много заслужва. (Ржкоплѣскане отъ болшинството)

Г. г. народни прѣдставители! И въ началото казахъ и сега пакъ ще повторя, че е желателно да не наднатъ въ тая свещена ограда днесъ излишни думи. Нека, г-да, бъдемъ всички въздържани; нека се ржководимъ отъ необходимостта да бъдемъ внимателни, да бъдемъ търпѣливи и да имаме пълна вѣра въ правотата на нашето свето дѣло, пълна вѣра въ тоя прѣкрасно въоръженъ български народъ, който защитава това дѣло, брани интереситъ и честта на отечеството съ една самоотверженостъ, съ единъ патриотизъмъ, прѣдъ които, изпълнени съ признателностъ и благоговѣние, нека още единъ пътъ дълбоко се поклонимъ. (Бурни и продължителни ржкоплѣскания отъ всички страни)

Викове отъ болшинството: Bravo!

Прѣдседателъ: Г. г. народни прѣдставители! Часътъ е 7. По правилника бихъ могълъ да продължа

засѣданието до 8 ч., но прѣдъ видъ на това, че нѣкои прѣдставители отъ опозицията ще поискатъ думата, страхъ ме е да не би да не може въ единъ часъ да се свършатъ разискванията и въ такъвъ случай ще стане нужда да се продължи засѣданието. А то ще може да стане само съ съгласието на Народното събрание.

Има думата г. министъръ-прѣдседателъ.

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Азъ прѣдлагамъ, г. г. народни прѣдставители, да се вдигне засѣданието и дебатитъ по тѣзи интерпелации да се отложатъ за утрѣ.

Прѣдседателъ: Които приематъ прѣдложението на г. министъръ-прѣдседателя, да се вдигне засѣданието и да се продължатъ разискванията по запитванията утрѣ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Утрѣшното засѣдание ще бѣде въ 2 ч.
Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 6 ч. 5. м. вечерята).

Прѣдседателъ: Д-ръ С. Даневъ.

Секретаръ: А. Кипровъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гължбовъ.